

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

DIPLOMSKO DELO
VPLIV SIVE EKONOMIJE NA GOSPODARSKO RAST

Ljubljana, marec 2008

NINA JESENKO

IZJAVA

Študentka Nina Jesenko izjavljam, da sem avtorica tega diplomskega dela, ki sem ga napisala pod mentorstvom dr. Huga Zagorška, in dovolim objavo diplomskega dela na fakultetnih straneh.

V Ljubljani, dne 10.03.2008

Podpis _____

Kazalo

1	UVOD	1
2	KAJ JE SIVA EKONOMIJA	2
2.1	METODE MERJENJA SIVE EKONOMIJE	3
2.1.1	INDIREKTNE METODE	3
2.2	OBSEG SIVE EKONOMIJE V GOSPODARSKIH DEJAVNOSTIH	4
2.3	RAZLOGI ZA RAZCVET SIVE EKONOMIJE PO SVETU	5
2.3.1	Razvita tržna gospodarstva	5
2.3.2	Tranzicijske države	6
2.3.3	Države tretjega sveta	7
2.3.4	Povzetek glavnih vzrokov za pojav sive ekonomije v razvitih državah, tranzicijskih državah in državah v razvoju	7
2.4	UČINKI SIVE EKONOMIJE	8
2.5	OBSEG SIVE EKONOMIJE PO SVETU	10
2.5.1	AFRIŠKE, AZIJSKE TER SREDNJE IN JUŽNO AMERIŠKE DRŽAVE	10
2.5.2	TRANZICIJSKE DRŽAVE	12
2.5.3	OECD DRŽAVE	13
3	VPLIV SIVE EKONOMIJE NA GOSPODARSKO RAST	13
3.1	TEORETIČNO OZADJE	13
3.2	RAZVITE DRŽAVE	17
3.2.1	PRIMER OECD DRŽAV	18
3.2.1.1	PRIMER KANADE	19
3.2.1.2	PRIMER FRANCIJE, ŠPANIJE IN GRČIJE	21
3.3	DRŽAVE V RAZVOJU	25
3.3.1	PRIMER LATINSKE AMERIKE	28
3.3.1.1	PRIMER KOLUMBIJE	29
3.4	TRANZICIJSKE DRŽAVE	31
3.4.1	SIVA EKONOMIJA KOT VIR GOSPODARSKE RASTI	33
3.4.2	SIVA EKONOMIJA KOT ZAVIRALEC GOSPODARSKE RASTI	34
4	SKLEP	37
	LITERATURA	39
	VIRI	40
	PRILOGE	1

KAZALI TABEL IN SLIK

Kazalo tabel

Tabela 1: Kategorizacija sive ekonomije	2
Tabela 2: Glavni vzroki povečanja sive ekonomije	8
Tabela 3: Povprečna velikost sive ekonomije v % BDP za afriške države.....	11
Tabela 4: Povprečna velikost sive ekonomije v % BDP za azijske države	11
Tabela 5: Povprečna velikost sive ekonomije v % BDP za države Srednje in Južne Amerike	12
Tabela 6: Povprečna velikost sive ekonomije v % BDP za tranzicijske države	12
Tabela 7: Povprečna velikost sive ekonomije v % BDP za OECD države.....	13
Tabela 8: Rezultat regresije; obdobje 1990-2000, 104 države v razvoju, tranzicijske in razvite države	18
Tabela 9: Rezultati regresije; obdobje 1990-2000, 21 OECD držav	19
Tabela 10: Indeks BDP na prebivalca.....	24
Tabela 11: Rezultati regresije; obdobje 1990-2000, 104 države v razvoju, tranzicijske in razvite države.....	27
Tabela 12: Vpliv neformalnega sektorja in javne infrastrukture na gospodarsko rast za države Latinske Amerike.....	29
Tabela 13: Rezultat regresije; obdobje 1990-2000, 75 tranzicijskih držav in držav v razvoju.....	34

Kazalo slik

Slika 1: Obseg sive ekonomije v gospodarskih dejavnostih v Avstriji.....	4
Slika 2: MIMIC model na primeru Kanade	20
Slika 3: Siva ekonomija v Kanadi.....	21
Slika 4: MIMIC model na primeru Francije, Španije in Grčije	22
Slika 5: Indeks sive ekonomije v Španiji	23
Slika 6: Indeks sive ekonomije v Franciji.....	23
Slika 7: Indeks sive ekonomije v Grčiji	24
Slika 8: Povprečne stopnje rasti BDP/prebivalca in povprečne spremembe v stopnji sive ekonomije za države v razvoju	27
Slika 9: Obseg sive ekonomije v Kolumbiji	30
Slika 10: Primerjava med uradno in teoretično gospodarsko rastjo.....	31
Slika 11: Gospodinjstva v socialni ekonomiji in gospodarska rast (leto 1998).....	35
Slika 12: Gospodinjstva v ekonomiji gospodinjstev in gospodarska rast (leto 1998)	36
Slika 13: Gospodinjstva v tržni neformalni ekonomiji in gospodarska rast (leto 1998).....	36

1 UVOD

Fenomen sive ekonomije srečujemo v naših vsakdanjih življenjih preko enostavnih aktivnosti, kot je npr. najem varuške za naše otroke, ali pa se z lokalnim mojstrom dogovorimo za popravilo pralnega stroja, seveda brez računa. Takšnim, na videz trivialnim srečanjem, običajno ne posvečamo prevelike pozornosti, dokler ne spoznamo, da je v takšnih aktivnostih zbranih na bilijone evrov neprijavljenega dohodka in je lokalni mojster zadnji člen v tej neformalni verigi. Se potem kdaj vprašamo, kako ti navidezno nepomembni členi vplivajo na zdravje našega gospodarstva? Ali siva ekonomija lahko koristi gospodarski rasti? Ali pa ima vendarle zaradi stroškov, nastalih s pojavom sive ekonomije, le-ta negativen učinek na gospodarsko rast? Kako je s povezavo med sivo ekonomijo in gospodarsko rastjo v državah, ki se med seboj razlikujejo po stopnji razvitosti?

Na vsa ta vprašanja skušam odgovoriti v diplomski nalogi. Cilj diplomske naloge je na osnovi obstoječih mnenj in empiričnih ugotovitev raziskati, kakšen vpliv ima siva ekonomija na gospodarsko rast v različno razvitih gospodarstvih. Predmet raziskave je torej vpliv sive ekonomije na gospodarsko rast razvitih držav, držav v razvoju in tranzicijskih držav.

Prvi del diplomske naloge je posvečen opredelitvi sive ekonomije, metodam merjenja sive ekonomije, njeni strukturi v gospodarskih dejavnostih, razlogom za razmah sive ekonomije, njenim učinkom ter obsegu sive ekonomije po svetu.

Predmet obravnave v drugem delu diplomskega dela je vpliv sive ekonomije na gospodarsko rast. Ta vpliv je najprej razložen na osnovi teoretičnih hipotez. Prve so hipoteze o negativnem vplivu sive ekonomije na gospodarsko rast, druge pa predstavljajo njen pozitiven vpliv.

Teoretičnemu ozadju sledi empirični del, kjer so predstavljeni empirični rezultati o povezavi med sivo ekonomijo in gospodarsko rastjo.

Najprej se osredotočam na razvite države na splošno, potem na OECD države in na koncu še posebej Kanadi, kot predstavnici pozitivnega vpliva sive ekonomije na gospodarsko rast, ter Franciji, Španiji in Grčiji, kot državam, kjer naj bi bil vpliv sive ekonomije na gospodarsko rast negativen.

Razvitim državam sledi splošna raziskava o državah v razvoju. Nato na primeru Latinsko-ameriških držav in posebej še Kolumbije predstavim dva različna vidika o vplivu sive ekonomije na gospodarsko rast.

Zadnji del drugega dela je posvečen tranzicijskim državam. Najprej je predstavljen vidik o pozitivnem, nato pa o negativnem vplivu sive ekonomije na gospodarsko rast.

Sledi zaključek, kjer povzamem glavne ugotovitve o vplivu sive ekonomije na gospodarsko rast v različno razvitih gospodarstvih.

2 KAJ JE SIVA EKONOMIJA

Pojem siva ekonomija vključuje številne ekonomske aktivnosti, zato je težko podati neko uradno definicijo. Na splošno lahko rečemo, da se v sivo ekonomijo uvrščajo vse gospodarske dejavnosti, ki prispevajo k skupnemu gospodarskemu ustvarjanju vrednosti v neki deželi, vendar pa jih družbeno računovodstvo ne zajema in zato ne vključuje v oceno BDP. Definicija torej vključuje vse gospodarske dejavnosti, ki so usmerjene na pridobitnost ali zadovoljevanje lastnih potreb, ki so legalne ali ilegalne ter povezane z izogibanjem dajatvam oz. so dajatev oproščene (Glas, 1994, str. 5).

Sivo ekonomijo lahko razdelimo v tri sektorje:

- gospodinjski sektor: neprijavljene aktivnosti, ki jih izvajajo gospodinjstva, to so na primer popravila, izdajanje stanovanj, obdelovanje zemlje, delo na domu, varstvo otrok ipd.
- neformalni sektor: sosedska pomoč, svetovalni centri, honorarne aktivnosti, pomoč preko spleta, organizacije za samopomoč.
- neregulirani sektor: proizvaja legalne proizvode in storitve, vendar se izogiba prijavljanju svojih aktivnosti (davčna utaja), opravljanje del v času, ko smo prijavljeni na Zavodu za zaposlovanje in dobivamo socialno podporo, slednjega pa o delu ne obvestimo.

Kriterija tržna transakcija in legalnost pa nam omogočata vse te sektorje razdeliti na legalne in ilegalne, kot je razvidno iz spodnje tabele. Legalni sektor torej lahko definiramo kot samozadostno gospodarstvo, kamor spadata gospodinjski in neformalni sektor, ilegalni sektor pa kot sivo ekonomijo, ki zavzema neregulirani sektor. V literaturi se običajno namesto izraza neregulirani sektor uporablja kar izraz neformalni sektor, ki predstavlja sivo ekonomijo (Schneider, Enste, 2002, str. 11).

Tabela 1: Kategorizacija sive ekonomije

Kriterij \ Sektor	Gospodinjski	Neformalni	Neregulirani
Proizvodnja/distribucija	legalna	legalna	nelegalna
Tržne transakcije	ne	da	da
Proizvod/storitev	legalna	legalna	legalna
	Samooskrbno gospodarstvo (legalno)		Siva ekonomija (nelegalno)

Vir: Schneider, Enste, 2002, str. 11.

2.1 METODE MERJENJA SIVE EKONOMIJE

Siva ekonomija je takšna dejavnost, ki se izogiba registriranju, merjenju, zato jo je težko empirično preučevati, saj gre za paradoks merjenja nemerljivega. Izmeriti skušamo dejavnost, ki se sicer izogne formalnemu zajemanju uradne statistike, dejavnost, ki jo skušajo udeleženci prikriti, da bi se izognili davkom ali raznim predpisom. Možno je le posredno ocenjevanje, ki seveda prinaša nepopolne, nezanesljive in pristrane ocene (Glas, 1994, str. 9).

Metode merjenja sive ekonomije delimo na direktne in indirektne. Med direktne metode prištevamo ankete, vendar je ta oblika merjenja sive ekonomije zelo redka. Razlog za to je strah pred pridobivanjem napačnih oz. neiskrenih odgovorov, so razmeroma drage in zavzamejo veliko časa. To je tudi eden izmed razlogov, da se ta metoda pogosto uporablja za proučevanje samo enega sektorja ali panoge (Renooy et al., 2004, str. 24). Več pozornosti zato posvečam indirektnim metodam.

2.1.1 INDIREKTNE METODE

Ločimo štiri skupine indirektnih metod, to so:

a) metoda razlik

Predpostavka te metode je, da naj bi bil dohodkovni del BDP-ja enak potrošnemu delu. Vsaka razlika med tema dvema vrednostima, še posebej, če je dohodkovni del večji kot potrošni, kaže na obstoj sive ekonomije (Georgiou, 2007, str. 23).

Druga zelo pogosto uporabljena metoda je metoda, ki primerja ugotovitve na strani ponudbe delovne sile z rezultati raziskave na strani povpraševanja po delovni sili. Ko obseg dela glede na ponudbo delovne sile preseže obseg dela, ki je merjen v podjetjih, lahko govorimo o obstoju sive ekonomije (Renooy et al., 2004, str. 26).

b) metoda porabe elektrike

Predpostavka te metode je, da realni BDP raste po enaki stopnji kot poraba elektrike. Razliko med rastjo BDP in rastjo porabe elektrike se pripíše sivi ekonomiji.

Poglavitna pomanjkljivost te metode je, da na primer storitveni sektor, ki je del sive ekonomije, za opravljanje svoje dejavnosti ne potrebuje elektrike ali pa uporablja druge vire energije, kot sta bencin, nafta. Poleg tega ta metoda ne upošteva sprememb v učinkovitosti izrabe virov energije (Schneider, 2005, str. 38).

c) monetarna metoda ali metoda povpraševanja po denarju

Predpostavka te metode je, da se večina neformalnih transakcij odvija v gotovini. Ko siva ekonomija raste, se to odraži v povečanju uporabe bankovcev.

Pomanjkljivost te metode je, da vse neformalne transakcije vendarle niso plačane v gotovini. Na primer na Nizozemskem je le 44% neformalnih transakcij sprovedenih v gotovini, v Veliki Britaniji pa 45 % (Renooy et al., 2004, str. 29).

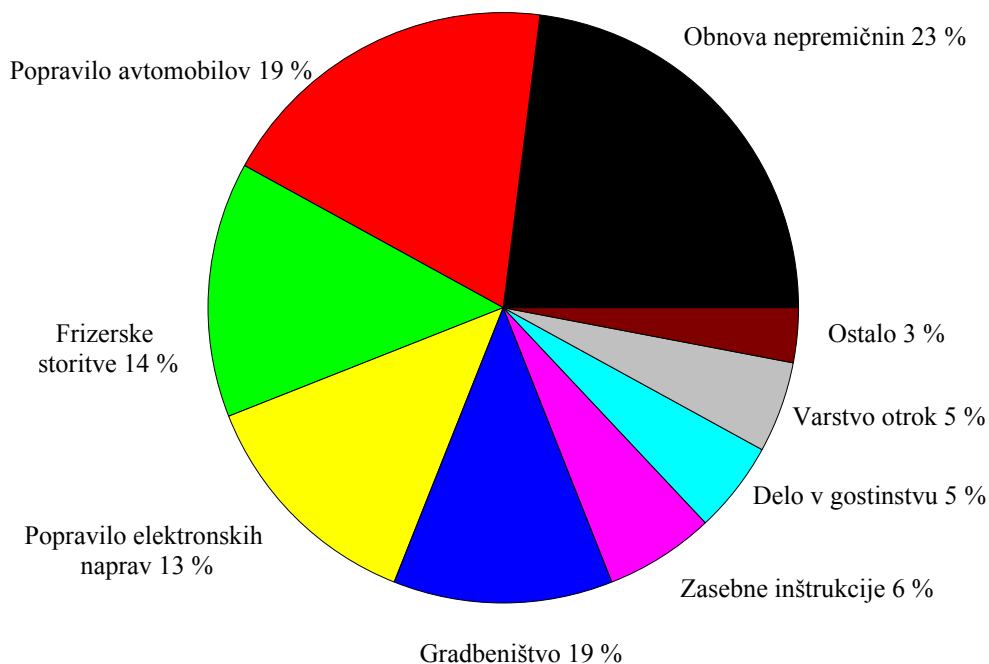
d) MIMIC model (Multiple Indicators and Multiple Causes)

Metoda temelji na ideji, da je siva ekonomija neopazovana spremenljivka. Po eni strani nanjo vplivajo določeni vzroki, po drugi strani pa sama vpliva na druge spremenljivke, ki so v modelu opazovane kot indikatorji za obstoj sive ekonomije. Najbolj pogosto uporabljeni vzroki so davčno breme, stopnja brezposelnosti, stopnja gospodarskega razvoja, indikator pa je gospodarska rast (Georgiou, 2007, str. 31).

2.2 OBSEG SIVE EKONOMIJE V GOSPODARSKIH DEJAVNOSTIH

Strukturo sive ekonomije v gospodarskih dejavnostih prikazuje spodnja slika. Na primeru Avstrije vidimo, da je največ sive ekonomije v obnovi nepremičnin, sledi popravilo avtomobilov ter elektronskih naprav.

Slika 1: Obseg sive ekonomije v gospodarskih dejavnostih v Avstriji

Vir: Schneider, Enste, 2002, str. 13.

2.3 RAZLOGI ZA RAZCVET SIVE EKONOMIJE PO SVETU

Razlogi za obstoj sive ekonomije po svetu se razlikujejo v razvitih državah, tranzicijskih in državah v razvoju.

2.3.1 Razvita tržna gospodarstva

Najbolj pomembni faktorji za obstoj sive ekonomije v razvitih državah so trije, in sicer:

a) tržni faktorji: trg dela, trg proizvodov in storitev, informacijski trg

Rast sive ekonomije je pogosto reakcija na nepopolnost formalnega trga dela. Ko formalna ponudba in povpraševanje po delu nista enaka, se seveda ustvarijo možnosti za rast sive ekonomije. Te nepopolnosti so lahko visoki stroški dela, kvantitativni ali kvalitativni primanjkljaj delovne sile, pomanjkanje služb ali pa nefleksibilnost in rigidnost trga dela.

Na trgu proizvodov in storitev so prav tako lahko nepopolnosti, ki spodbujajo nastanek sive ekonomije. Proizvodi ali storitve so lahko na formalnem trgu predragi ali pa jih na tem trgu ni v ponudbi. Možnost je tudi, da obstoječa ponudba storitev ne zadovolji povpraševanja po zahtevani kvaliteti.

Dostop do informacij je na neformalnem trgu verjetno celo bolj pomemben kot na formalnem. Neformalni trg je namreč daleč od anonimnosti, obstoj t.i. socialnih mrež pa je potemtako lahko zelo stimulativen za razvoj sive ekonomije (Renooy et al., 2004, str. 39).

b) institucionalni faktorji

Neformalnost je pogosto odgovor ekonomskih subjektov na nerelevantne ali prohibitivne zakone in regulacije, ki komplicirajo poslovanje. Ta pravila, ki vplivajo na ekonomske aktivnosti, določajo transakcijske stroške. Zakoni, ki so slabo zasnovani, so ljudem v breme, morajo se ukvarjati s koruptivno in neučinkovito birokracijo, kar povečuje transakcijske stroške, to pa odvrača ekonomske subjekte, da bi delovali v formalni ekonomiji (Decent work and the informal economy, 2002, str. 27, 28).

Naslednji razlog je davčna utaja, katere povod so sorazmerno visoke davčne stopnje, visoke marginalne davčne stopnje, negativna percepcija pravičnosti davčnega sistema, percepcija nizke verjetnosti odkritja utaje in nizkih kazenskih sankcij, kar kaže na to, da se pravzaprav spleča tvegati z utajevanjem davkov.

Države z visokimi stopnjami obdavčitve, kot so Grčija, Italija, Španija, Portugalska, imajo tako tudi največji obseg sive ekonomije (Glas, 1994, str. 6).

Drugi razlog je rastoče breme dodatnih stroškov dela, kot so socialne dajatve, plačani izostanki z dela, prostovoljna doplačila delodajalcev za socialne storitve zaposlenim, odpravnine, poklicno izobraževanje. Vse to pa pri delu na črno odpade, zato lahko delavec zasluži več, naročnik pa plača manj kot pri registrirani dejavnosti, ker gre razlika v breme države oz. raznih socialnih služb.

Mnogi se zatečejo v sivo ekonomijo, da bi zadržali različne socialne podpore, saj bi zaposlitev pomenila izgubo le-teh, s čimer je lahko posameznik na istem kot če ne bi delal in bi prejemal podporo. Optimalna rešitev je torej zanj dobivanje podpore in delo na črno (Glas, 1994, str. 7).

Razlogi za rast sive ekonomije so tudi zmanjšanje delovnega časa, zgodnje upokojitve in naraščajoča stopnja brezposelnosti (Bajada, Schneider, 2005, str. 122).

c) individualne značilnosti

Prestop na stran sive ekonomije je odvisen tudi od individualnih značilnosti oz. značilnosti gospodinjstva, kateremu človek pripada. Razvojna faza gospodinjstva, materialna preskrbljenost, strokovno znanje in stopnja izobrazbe igrajo pomembno vlogo v odločitvi o preselitvi v sivo ekonomijo (Renooy et al., 2004, str. 40).

Na primer v Avstriji je za 63 % prebivalstva delo na črno »kavalirski delikt«, odpustljivi greh, ki se nam ga ni treba sramovati. Več kakor tretjina Avstrijcev (38 %) je samih pripravljena delati na črno. »Brez delavcev na črno si danes marsičesa ne bi bilo več mogoče privoščiti«, je izjava, s katero se strinjata dve tretjini vprašanih. Več kakor polovica avstrijskega prebivalstva je prepričana, da je za razmah dela na črno in z njim povezano utajanje davkov kriva država, ker od državljanov pobira previsoke davščine. Velja omeniti, da v Avstriji siva ekonomija prispeva skoraj desetino (9,5 %) BDP-ja, vendar v zadnjih letih zaradi znižanja davkov pada (Grah, 2006, str. 24).

2.3.2 Tranzicijske države

Podobno kot v razvitih državah lahko tudi za tranzicijske države razdelimo glavne razloge za nastanek sive ekonomije v tri skupine:

a) ekonomski razlogi

Mednje prištevamo pomanjkanje legalnih zaposlitev, nezadostno raven legalnih dohodkov, močno in nepošteno konkurenco, ki spodbuja podjetja v redukcijo stroškov z neformalnim delom.

Ekonomska tranzicija je prinesla brezposelnost, revščino in veliko razslojenost. Zaradi hitrih sprememb v distribuciji dohodka in nezadostnega gospodarskega razvoja ljudem ni preostalo drugega, kot da sprejmejo delo v sivi ekonomiji (Grabowski, 2002, str. 10).

b) institucionalni razlogi

Visoki davki na dohodek ustvarjajo velike neenakosti med legalnimi in neformalnimi plačami, kar spodbuja neformalno delo. Nizka nadomestila za brezposelnost prav tako spodbujajo delo na črno, vendar pa po drugi strani relativno visoka nadomestila ne motivirajo ljudi v iskanju zaposlitve. Nefleksibilne regulative na trgu dela, odpravnine, korupcija, birokracija in drugi stroški so razlogi, da podjetja, še posebej manjša, najemajo neformalno delovno silo (Gërxhani, 2007, str. 15).

c) socialni razlogi

Tu gre za splošno družbeno odobravanje dela na črno, pomanjkanje identifikacije z državo, njenimi funkcijami in tradicijo goljufanja države (Grabowski, 2002, str. 12).

2.3.3 Države tretjega sveta

Za glavne vzroke sive ekonomije v državah v razvoju štejemo nizko stopnjo industrializacije in produktivnosti, slabo tehnologijo, velik presežek delovne sile in intenzivno izrabo poceni in slabo izobražene delovne sile. Zato v teh državah siva ekonomija hitro narašča. To je tudi eden izmed razlogov, zakaj se neformalni sektor v nerazvitih državah smatra kot sektor za preživetje (Gërxhani, 2007, str. 15).

Veliko držav v razvoju je tudi posvojilo politiko naklonjenosti tujim investicijam, velikim podjetjem in proizvodni industriji, pri tem pa zapostavilo kmetijski sektor, kljub temu, da večina njihove populacije prihaja iz ruralnega območja in je še vedno močno odvisna od kmetijstva (Decent work and the informal economy, 2002, str. 29).

Ostali razlogi so še koruptivne oblasti in birokracija, politično nezadovoljstvo ter kontrast med realnim življenjem in življenjem, predvidenim v uradni ideologiji (Gërxhani, 2007, str. 15).

2.3.4 Povzetek glavnih vzrokov za pojav sive ekonomije v razvitih državah, tranzicijskih državah in državah v razvoju

Kratek povzetek glavnih vzrokov za pojav sive ekonomije tako v razvitih državah kot tranzicijskih in državah v razvoju prikazuje Tabela 2 na strani 8, kjer se vidi tudi, kakšen vpliv imajo ti vzroki na sivo ekonomijo oz. kateri vzroki v največji meri povzročajo nastanek sive ekonomije.

Imamo dva stolpca, ki kažeta, kako različni faktorji vplivajo na sivo ekonomijo, in sicer z in brez spremenljivke »davčna moralnost«. Ta spremenljivka ponazarja, ali siva ekonomija v ljudeh vzbuja kakšen slab občutek ali strah pred tem, da ne plačujejo davkov. Na splošno bi lahko rekli, da ljudje nimajo nobenega slabega občutka, ko delajo v sivi ekonomiji. Očitno je, da imajo največji vpliv na povečanje sive ekonomije višji davki in prispevki za socialno zavarovanje,

moralnost ljudi ter intenziteta državne regulative. Višji davki in prispevki za socialno zavarovanje pojasnjujejo 35-38 % ali 45-52 % vzrokov za nastanek sive ekonomije, poostreni državni predpisi 8-10 % ali 10-15 %, davčna moralnost pa 22-25 %. To pomeni, da so npr. za 35-38 % vzrokov za nastanek sive ekonomije krivi višji davki in prispevki za socialno zavarovanje, če pri tem upoštevamo spremenljivko davčna moralnost. Če pa te spremenljivke ne upoštevamo, se ta odstotek poveša na 45-52 %. Podobno velja za poostrene državne predpise. Ti so krivi za pojav sive ekonomije v 8-10 %, če upoštevamo davčno moralnost. Če pa le-te ne upoštevamo, se odstotek poveša na 10-15 %. 22-25 % vzrokov za nastanek sive ekonomije pa lahko pripišemo davčni moralnosti (Schneider, 2005, str. 13).

Tabela 2: Glavni vzroki povečanja sive ekonomije

Najpomembnejši vzroki za povečanje sive ekonomije	Vpliv na sivo ekonomijo (v %)	
	S spremenljivko davčna moralnost	Brez spremenljivke davčna moralnost
Povečanje davkov in prispevkov za socialno zavarovanje	35-38	45-52
Poostreni državni predpisi	8-10	10-15
Socialni transferji	5-7	5-8
Specifični predpisi za trg dela	5-7	5-8
Storitve javnega sektorja	5-7	5-8
Davčna moralnost	22-25	-
Celotni vpliv	76-94	70-90

Vir: Schneider, 2005, str. 13.

2.4 UČINKI SIVE EKONOMIJE

Siva ekonomija je velikokrat povezana z izgubo sredstev. Po eni strani je prikrivanje dela na črno zelo drago za vse tiste, ki se tega poslužujejo, po drugi strani pa je država velik porabnik sredstev, ki so povezana s kontrolo, nadziranjem, preprečevanjem in preganjanjem sive ekonomije. Vseeno pa se ti stroški bolj ali manj kompenzirajo z dodano vrednostjo sive ekonomije, tako da je na koncu rezultat večja blaginja, kljub dejstvu, da sredstva niso uporabljena za povečevanje gospodarske rasti (Schneider, Enste, 2002, str. 158).

Potrebne javne investicije se ne morejo uresničiti zaradi pomanjkanja sredstev, kar je rezultat davčne utaje, vse to pa vodi v negativno gospodarsko rast. Javne dobrine ne morejo biti ponujene v zeleni količini in tako agregatna ponudba pade. Zaposleni v sivi ekonomiji so torej nekakšni »free riderji«, ki ne sodelujejo v financiranju tistih javnih dobrin, ki so izključno financirane z davki (Schneider, Enste, 2002, str. 160).

Siva ekonomija predstavlja tudi nelojalno konkurenco legitimnim podjetjem. Del prihrankov zaradi neplačevanja davkov lahko neformalno podjetje prenese na stranko in ji tako omogoči enako kakovostno storitev za nižjo ceno. Dodatne prihranke lahko ustvari tudi z neupoštevanjem

zakonodaje in uradnih postopkov. Zaradi tega lahko ponudi fleksibilnejšo, hitrejšo in še cenejšo storitev kot njegov tekmečnik, ki se drži zakona. Seveda pa je tveganje slabo opravljene storitve ali neplačila tako za stranko kot sivega podjetnika veliko večje, saj ju ne vežejo nobeni formalni dogovori (Zagoršek, 2002, str. 12).

V tranzicijskih državah in državah v razvoju siva ekonomija nudi velik potencial za inovacije. Veliko je iniciativnih podjetij, ki so pripravljena tvegati in odkrivati tržne niše za svoje proizvode. V večini primerov je te cilje lahko doseči z izogibanjem regulaciji in davkom, torej v sivi ekonomiji z nižjimi stroški in tako tudi manjšim tveganjem (Schneider, Enste, 2002, str. 164).

Nepoznavanje obsega sive ekonomije otežuje uspešno izvedbo ekonomske politike. Večja ko je siva ekonomija, večji vpliv ima na napačno ekonomsko politiko. Siva ekonomija izkrivlja makroekonomske kazalce na sledeči način: če je rast sive ekonomije hitrejša kot registrirana, so stopnje gospodarske rasti prikazane nižje kot so v resnici. Med recesijo to lahko vodi do nepotrebne ekspanzivne politike z nižanjem obrestnih mer in davkov ter večanjem javnih izdatkov. Prav tako so lahko uradne stopnje brezposelnosti precenjene, saj so delavci v sivi ekonomiji tretirani kot brezposelni. Nižje cene na sivem trgu pa lahko povzročijo, da je stopnja realne inflacije nižja kot jo kažejo uradne številke (Ott, 1998, str. 10).

Po drugi strani pa siva ekonomija manjša ovire za vstop v podjetništvo in je veliko bolj dinamična kot formalna. Skoraj vsak delavec se lahko popoldan prelevi v podjetnika na sivem trgu. Najuspešnejši se sčasoma lahko organizirajo in ustanovijo legalno podjetje, ki delno še vedno operira v sivi ekonomiji. Ko pa se obseg poslovanja in dobiček povečata, se podjetje ponavadi preneha ukvarjati s sivimi dejavnostmi, ki mu na tej stopnji že škodijo. Značilnost tranzicijskih držav je ravno to, da je siva ekonomija glavna valilnica bodočih podjetnikov (Zagoršek, 2002, str. 12).

Primarni fiskalni učinek je deficit v državnem proračunu zaradi izpada davkov in socialnih dajatev, ki jih udeleženci v prikriti dejavnosti ne plačajo. Če visoke davčne stopnje povzročijo umik aktivnosti iz uradne ekonomije v sivo, se davčni prihodki zmanjšajo. To prikazuje Lafferjeva krivulja. Posledica te izgube je, da država bolj obremeni ostalo uradno, registrirano dejavnost, kar privede v nepravilno porazdelitev bremen. To pa zopet vodi v umik v neformalni sektor, rezultat tega pa je začaran krog (Shende, 2007, str. 12).

Po drugi strani pa se večina dodatnih zaslužkov v prikriti dejavnosti uporabi v formalnem sektorju, rezultat tega pa je povečan obseg DDV-ja zaradi povečanega obsega prodaje. Poleg tega se povečana potrošnja izrazi v večjem številu delovnih mest v formalnem sektorju, s tem pa se poveča število obdavčljivih dohodkov (Schneider, Enste, 2002, str. 172).

Negativna plat sive ekonomije se kaže tudi v problemu zanemarjanja varnosti pri delu, delavci niso zavarovani, bolniške so neplačane, ni potrebnega razvoja in usposabljanja delavcev, dohodki so ponavadi na ali pa celo pod pragom revščine, pogosto je izkoriščanje delavcev in

kratenje njihovih pravic (Fleming, Roman, Farrell, 2000, str. 398). Ker delavec ni uradno zaposlen, nima nobene pravne zaščite, delodajalec mu plačo lahko izplača ali pa ne, proti tej odločitvi delavca ne krije nikakršna pogodba (Zagoršek, 2002, str. 12).

Eden izmed negativnih učinkov sive ekonomije je tudi dejstvo, da lahko siva ekonomija vodi v krepitev tendence o kršenju pravil, vključno z naraščajočo korupcijo. Nezadovoljstvo državljanov spodjeda zaupanje v državo in njene institucije ter kvari njen ugled. To pa samo še povečuje neučinkovitost in izgubo kontrole države nad ekonomsko situacijo (Wallace, Haerpfer, Latcheva, 2004, str. 9).

2.5 OBSEG SIVE EKONOMIJE PO SVETU

Poglavje predstavlja izračune o obsegu sive ekonomije v 145 državah v razvoju, tranzicijskih državah in OECD (Organization for economic cooperation and development) državah v letih od 1999 do 2005.

2.5.1 AFRIŠKE, AZIJSKE TER SREDNJE IN JUŽNO AMERIŠKE DRŽAVE

Sivi trg je v teh državah skorajda najpomembnejši ekonomski faktor, saj se največji del dodane vrednosti ustvari ravno v neformalnem sektorju. Sploh na podeželju je zelo redko videti uradno, statistično zajeto ekonomsko aktivnost. Posledično davčni sistem v teh deželah zelo redko funkcionira. Največji del aktivnosti temelji na samozadostni proizvodnji.

Tabela 3 na strani 11 prikazuje razvoj sive ekonomije v letih od 1999/2000 do 2004/2005 v afriških državah. Vidimo, da se je ta povečala. Povprečni obseg sive ekonomije je v letih 1999/2000 iz 41,3 % BDP narastel na 42,8 % BDP v letih 2004/2005. Najvišje povprečje sive ekonomije pa s 43,2 % BDP zaznamo v letih 2002/2003 ter 2003/2004. Glede na zadnje rezultate so države z najvišjimi deleži sive ekonomije Zimbabwe, Nigerija in Tanzanija, najnižji obseg sive ekonomije pa je v Južni Afriki, Lesotu in Namibiji (Schneider, 2007, str. 14).

Tabela 3: Povprečna velikost sive ekonomije v % BDP za afriške države

Prve tri države na lestvici	Država	Siva ekonomija (v % BDP); MIMIC metoda in metoda povpraševanja po denarju				
		1999/2000	2001/2002	2002/2003	2003/2004	2004/2005
1.	Zimbabve	59,4	61,0	63,2	63,9	64,6
2.	Nigerija	57,9	58,6	59,4	59,6	59,5
3.	Tanzanija	58,3	59,4	60,2	59,1	58,2
Zadnje tri države na lestvici						
1.	Južna Afrika	28,4	29,1	29,5	29,0	28,2
2.	Lesoto	31,3	32,4	33,3	32,8	32,3
3.	Namibija	31,4	32,6	33,4	33,0	32,4
Povprečje 37 držav		41,3	42,3	43,2	43,2	42,8

Vir: Schneider, 2007, str. 15.

Tabela 4 prikazuje povprečni obseg sive ekonomije za azijske države. Povprečni obseg sive ekonomije je iz leta 1999/2000 z 28,5 % BDP narastel na 29,8 % BDP v letih 2004/2005. Najvišjo vrednost pa je siva ekonomija dosegla v letih 2002/2003 s 30,4 % BDP. Po posameznih državah ima najvišji delež sive ekonomije Tajsko, sledita ji Kambodža in Šri Lanka. Najnižji delež sive ekonomije zaznamo v Singapurju, Hong Kongu in Savdski Arabiji, kar seveda ni nič presenetljivega, glede na to, da te države uvrščamo v razvite države (Schneider, 2007, str. 17).

Tabela 4: Povprečna velikost sive ekonomije v % BDP za azijske države

Prve tri države na lestvici	Država	Siva ekonomija (v % BDP); MIMIC metoda in metoda povpraševanja po denarju				
		1999/2000	2001/2002	2002/2003	2003/2004	2004/2005
1.	Tajska	52,6	53,4	54,1	54,3	53,6
2.	Kambodža	50,1	51,3	52,4	52,9	52,2
3.	Šri Lanka	44,6	45,9	47,2	48,3	48,8
Zadnje tri države na lestvici						
1.	Singapur	13,1	13,4	13,7	13,0	12,1
2.	Hong Kong	16,6	17,1	17,2	16,4	15,6
3.	Savdska Arabija	18,4	19,1	19,7	19,3	18,4
Povprečje 28 držav		28,5	29,5	30,4	30,3	29,8

Vir: Schneider, 2007, str. 17.

Tabela 5 na strani 12 kaže povprečni obseg sive ekonomije v srednje ter južno ameriških državah. Ta se je povečala od 41,1 % BDP v letih 1999/2000 na 42,2 % BDP v letih 2004/2005. Največji obseg sive ekonomije je v Boliviji, Panami in Peruju, najnižji pa v Čilu, Costa Rici in Argentini (Schneider, 2007, str. 16).

Tabela 5: Povprečna velikost sive ekonomije v % BDP za države Srednje in Južne Amerike

Prve tri države na lestvici	Država	Siva ekonomija (v % BDP); MIMIC metoda in metoda povpraševanja po denarju				
		1999/2000	2001/2002	2002/2003	2003/2004	2004/2005
1.	Bolivija	67,1	68,1	68,3	68,0	67,2
2.	Panama	64,1	65,1	65,3	64,1	62,2
3.	Peru	59,9	60,3	60,9	59,1	58,2
Zadnje tri države na lestvici						
1.	Čile	19,8	20,3	20,9	20,3	19,4
2.	Costa Rica	26,2	27,0	27,8	27,1	26,3
3.	Argentina	25,4	27,1	28,9	28,6	27,2
Povprečje 21 držav		41,1	42,2	43,4	43,0	42,2

Vir: Schneider, 2007, str. 18.

2.5.2 TRANZICIJSKE DRŽAVE

Povprečni obseg sive ekonomije v 25 vzhodnih in srednje evropskih državah se giba od 38,1 % BDP v letih 1999/2000 do 38,8 % BDP v letih 2004/2005. Najvišji delež sive ekonomije imajo Gruzija, Azerbajdžan in Ukrajina, najnižjega pa Slovaška, Češka ter Madžarska. To prikazuje Tabela 6.

Tabela 6: Povprečna velikost sive ekonomije v % BDP za tranzicijske države

Prve tri države na lestvici	Država	Siva ekonomija (v % BDP); MIMIC metoda in metoda povpraševanja po denarju				
		1999/2000	2001/2002	2002/2003	2003/2004	2004/2005
1.	Gruzija	67,3	67,6	68,0	67,3	66,4
2.	Azerbajdžan	60,6	61,1	61,3	60,8	59,4
3.	Ukrajina	52,2	53,6	54,7	54,9	55,3
Zadnje tri države na lestvici						
1.	Slovaška	18,9	19,3	20,2	19,1	18,2
2.	Češka	19,1	19,6	20,1	19,2	18,3
3.	Madžarska	25,1	25,7	26,2	25,3	24,3
Povprečje 25 držav		38,1	39,1	40,1	39,5	38,8

Vir: Schneider, 2007, str. 19.

Slovenija se s 27,1 % sive ekonomije v letih 1999/2000, 28,3 % v letih 2001/2002, 29,4 % v letih 2002/2003, 28,2 % v letih 2003/2004 in 27,3 % v letih 2004/2005 uvršča na 22. mesto oz. takoj za Madžarsko (Schneider, 2007, str. 19).

Po podatkih DURS-a (Davčne uprave Republike Slovenije) se obseg sive ekonomije v Sloveniji povečuje, trenutno naj bi predstavljal med 20 in 24 % BDP. Največ je sive ekonomije na področju dela na črno, pri čemer posebej izstopata gostinstvo in gradbeništvo. Durs za zaježitev

obsega sive ekonomije razmišlja o več ukrepih, med drugim tudi o tako imenovanem irskem modelu, ko je davčna uprava vsem kršiteljem dala prehodni rok za registracijo dejavnosti in ureditev dokumentov, nato pa uvedla drastične kazni (Fidermuc, 2007, str. 10).

2.5.3 OECD DRŽAVE

Tabela 7 prikazuje povprečni obseg sive ekonomije v OECD državah. Kot vidimo, se je obseg sive ekonomije v teh državah v obdobju od 1999/2000 do 2004/2005 znižal, in sicer od 16,8 % BDP na 14,8 % BDP. Države z najvišjim obsegom sive ekonomije so Grčija, Italija in Španija, z najnižjim pa ZDA, Švica in Japonska.

Tabela 7: Povprečna velikost sive ekonomije v % BDP za OECD države

Prve tri države na lestvici	Država	Siva ekonomija (v % BDP); MIMIC metoda in metoda povpraševanja po denarju				
		1999/2000	2001/2002	2002/2003	2003/2004	2004/2005
1.	Grčija	28,7	28,5	28,2	27,4	26,3
2.	Italija	27,1	27,0	25,7	24,8	23,2
3.	Španija	22,7	22,5	22,0	21,2	20,5
Zadnje tri države na lestvici						
1.	ZDA	8,7	8,7	8,4	8,2	7,9
2.	Švica	8,6	9,4	9,4	9,0	8,5
3.	Japonska	11,2	11,1	10,8	9,4	8,8
Povprečje 21 držav		16,8	16,7	16,3	15,6	14,8

Vir: Schneider, 2007, str. 20.

3 VPLIV SIVE EKONOMIJE NA GOSPODARSKO RAST

3.1 TEORETIČNO OZADJE

Trije ključni makroekonomski kazalci, ki kažejo zdravje nekega gospodarstva, so stopnja gospodarske rasti, stopnja brezposelnosti in stopnja rasti cen. Gospodarska rast je gotovo ključna makroekonomska kategorija. Gospodarstvo, ki je sposobno dolgoročno zagotavljati ugodno gospodarsko rast, je na splošno ocenjeno kot uspešno gospodarstvo.

Gospodarsko rast merimo z rastjo bruto domačega proizvoda (BDP). Ko torej govorimo o rasti, imamo v mislih predvsem količinske spremembe (Senjur, 2002, str. 6, 7).

Gospodarska rast, kot so jo videli zgodnji razvojni ekonomisti, je bila pravzaprav rast organiziranih ekonomskih aktivnosti preko hitre industrializacije s pomočjo formacije kapitala in ekspanzije domačega ter tujega povpraševanja. Realnost pa je bila povsem drugačna. Velik del populacije si je svoj dnevni zaslužek prislužil s sodelovanjem v aktivnostih, ki so izpadle iz

organiziranega sektorja. Ta realnost je bila hitro ignorirana, saj so jo imeli le za začasen fenomen. Pričakovali so, da bodo te aktivnosti izginile z gospodarsko rastjo. Vendar se ta optimistična vizija ekonomske tranzicije ni uresničila. V poznih šestdesetih in sedemdesetih letih se je velik del populacije v državah v razvoju spopadal z revščino in še vedno delal v neformalnem sektorju. Gospodarska rast ni bila zadostna. Zaradi rasti populacije ter migracij je aktivna delovna sila rasla hitreje kot pa ponudba služb v organiziranem sektorju. Fokus razvojnih politik se je postopoma iz čiste gospodarske rasti premikal v rast s pravičnostjo in zatiranjem revščine. Iz tega se je razvil koncept neformalnega sektorja (Aneks 1: Role of the informal sector, 2007, str. 2).

Na splošno prevladuje mnenje, da siva ekonomija vpliva na davčni sistem, učinkovitost alokacije proizvodnih dejavnikov in na formalno ekonomijo kot celoto. Predstavljenih je bilo kar nekaj teorij na temo vpliva sive ekonomije na formalno ekonomijo oz. na gospodarsko rast.

Vpliv sive ekonomije na celotno gospodarstvo se razlikuje glede na razvojno stopnjo države. V najbolj nerazvitih deželah, kjer konkurenčnost temelji na izrabi zemlje, surovin in nekvalificiranega dela, je pogosto edino siva ekonomija zmožna zadovoljiti osnovne potrebe prebivalstva. V razvijajočih se državah, kjer konkurenčnost temelji na izdelavi standardiziranih proizvodov s čim nižjimi stroški, siva ekonomija lahko deluje spodbujajoče na gospodarstvo. Za države na najvišji razvojni stopnji, kjer konkurenčnost temelji na inovativnosti podjetij in družbe, predstavlja siva ekonomija resno oviro. Delavci, ki delajo v dveh izmenah (eni uradni, drugi v neformalnem sektorju), so nemotivirani izumljati novosti in aktivno sodelovati pri izboljšanju poslovanja družbe. Poleg tega se tudi pogosto negativno odzovejo na spremembe, ki ponavadi začasno znižajo produktivnost in zahtevajo napor za prilagajanje. Po drugi strani neformalni podjetniki ne čutijo potrebe po rasti in so zadovoljni z delovanjem v lokalnem okolju (Zagoršek, Jaklič, 2002, str. 10). Nesporno pa so človeški viri eni izmed najpomembnejših faktorjev gospodarskega razvoja. Dejstvo je, da mora biti izboljšanje kvalitete ljudi kot produkcijskih faktorjev osrednji cilj razvojne politike (Senjur, 1993, str.122).

Dandanes je nenehno izboljševanje delovanja povsem običajno, podjetja v mnogih državah so sposobna pridobiti in uporabljati najboljše tehnologije, ki so na razpolago. V razvitih državah, z relativno visokimi stroški dela in enakim dostopom do globalnih trgov, s proizvodnjo standardnih proizvodov s standardnimi metodami, država ne bo več ohranjala konkurenčne prednosti. Prednosti morajo pridobivati s sposobnostjo, da ustvarjajo in nato komercializirajo nove proizvode in metode. Vloga inovacij za gospodarski razvoj je torej postala vse pomembnejša. Zato je pospešena stopnja inovacij potrebna za hitrejšo rast produktivnosti, ki je ključna za ohranjanje zdravih stopenj gospodarske rasti (Senjur, 2002, str. 352, 353).

Dejstvo je, da siva ekonomija zmanjšuje storilnost in učinkovito izrabo resursov. Neformalna podjetja imajo prednost na trgu dela, saj jih ne ovira zakonodaja in ne plačujejo davkov. Imajo pa zato zelo otežen dostop do kapitala, zaradi večjega tveganja poslovanja so posojila zelo neugodna ali pa zanje ne morejo jamčiti. Posledica tega je, da si neformalna podjetja lahko privoščijo le manjše in kratkoročne investicije, ki pa niso dovolj za dolgoročni uspeh in razvoj

podjetja (Zagoršek, 2002, str. 12). Kot vemo, so investicije s čisto ekonomskega vidika najpomembnejši razvojni dejavnik. Ustvarjajo proizvodne zmogljivosti, so medij prenosa inovacij v gospodarstvo in povečujejo število delovnih mest in možnost mobilizacije delovne sile, ki bi sicer ostala neizkoriščena (Senjur, 1993, str. 43). Tako pa se večina resursov v sivi ekonomiji usmerja v panoge, ki so najbolj ugodne za razvoj sive ekonomije, ne pa v panoge, ki imajo velik mednarodni potencial, vendar potrebujejo ekonomijo obsega in velike investicije (Zagoršek, 2002, str. 12).

Leta 1996 je Loayza predstavil enostaven makroekonomski model rasti, kjer je tehnologija odvisna od javnih storitev in kjer je pretiran obseg davkov in regulative vsiljen s strani države. Ugotavlja, da povečanje obsega sive ekonomije znižuje gospodarsko rast v državah, kjer je dejansko davčno breme večje od optimalnega in kjer je šibka državna represija. Razlog za to negativno korelacijo je močna negativna korelacija med indeksom neformalnega sektorja in javne infrastrukture, medtem ko je slednja ključni element za gospodarsko rast. Osredotočil se je na države Latinske Amerike in prišel do naslednjega zaključka: če siva ekonomija poraste za 1 odstotno točko BDP-ja, rast BDP-ja na prebivalca v povprečju pade za 0,88 odstotne točke.

Vendar kljub temu ta negativni vpliv ni širše sprejet. Eden izmed razlogov je, da model temelji na predpostavki, da je tehnologija odvisna od davčno financiranih javnih storitev ter da neformalni sektor ne plačuje nikakršnih davkov, temveč samo kazni, ki pa se ne uporabljajo za financiranje javnih storitev. Potemtakem negativna korelacija med obsegom sive ekonomije in gospodarsko rastjo niti ni preveč presenetljiva.

V neki drugi raziskavi o vplivu sive ekonomije na gospodarsko rast v razvitih državah in državah v razvoju pridejo Loayza, Oviedo in Serven do podobnega zaključka. Korelacijski koeficient med tema dvema spremenljivkama je namreč negativen (-0,32), kar pomeni, da države, kjer je relativni obseg sive ekonomije večji, rastejo počasneje. To prikazuje priloga 7 (Loayza, Oviedo, Serven, 2005, str. 19).

Leta 1985 sta Adam in Ginsburgh raziskovala vpliv sive ekonomije na gospodarsko rast Belgije. Rezultat je bila pozitivna povezava med rastjo sive ekonomije in rastjo gospodarstva. Poleg tega ugotavljata, da ekspanzivna fiskalna politika pozitivno vpliva tako na formalno kot na sivo ekonomijo. Ena izmed hipotez je tudi, da občutno zmanjševanje sive ekonomije vodi k povečanju davčnih prihodkov in tako do večje količine in kakovosti javnih storitev, česar posledica je pozitiven vpliv na gospodarsko rast.

V neoklasični teoriji je siva ekonomija optimalna v smislu, da se odzove na povpraševanje po storitvah in proizvodnji v majhnem obsegu. S tega vidika neformalni sektor oskrbuje gospodarstvo z dinamičnim in podjetniškim duhom, kar lahko vodi k večji konkurenci in višji učinkovitosti. Z drugimi besedami, neformalni sektor lahko pomaga pri ustvarjanju trgov, povečevanju finančnih virov, izboljšanju podjetništva. Prostovoljna izbira med formalnim in neformalnim sektorjem lahko nudi višji potencial za gospodarsko rast in potemtakem pozitivno

korelacijo med povečanjem neformalnega sektorja in gospodarsko rastjo (Schneider, Klinglmair, 2004, str. 20, 21).

Po izračunih za Avstrijo in Nemčijo se dve tretjini dohodka, zasluženega v sivi ekonomiji, porabita v formalni ekonomiji, to pa pozitivno vpliva na gospodarsko rast in davčne prihodke (Schneider, Enste, 2002, str. 170). Torej, če bi država nenadoma začela preganjati vse neformalne aktivnosti, bi se le njihov manjši del legaliziral in začel delovati v uradni ekonomiji. Tako bi se večina takšnih aktivnosti prenehala izvajati, kar bi zmanjšalo celotni domači proizvod države, torej formalni in neformalni, in znižalo življenjsko raven prebivalstva (Zagoršek, 2002, str. 12).

Pozitivne učinke sive ekonomije zagovarja tudi naslednji primer, ki govori o tem, da je hitro rastoče neformalno podjetništvo ključ do kitajskega uspeha. Kitajska ekonomija nadaljuje svojo rast, kljub pomanjkanju trdnega finančnega in pravnega sistema, ki sta ključna za gospodarsko rast. Razlog za to leži ravno v njeni odvisnosti od neformalnega podjetništva. »Niso banke in borzni trg, ki so pomembni, pomemben je neformalni sektor, ki poganja kitajsko rast. Prevezanje zahodnih modelov o gospodarski rasti brez poznavanja njihovih učinkov na neformalni sektor bi lahko škodilo Kitajski in ostalim državam v razvoju« pravi Franklin Allen, profesor za finance na Wharton Faculty. Te navedbe potrjujejo naslednje številke: medtem ko so podjetja v državni lasti rasla po 4,65 odstotni stopnji v letih od 1995 do 1999, je neformalni sektor rasel po 19 odstotni stopnji. V istem obdobju je neformalni sektor v povprečju zaposloval 67,5 % vseh nekmetijskih delavcev v državi (Knowledge Wharton, 2002).

V manj razvitih državah ima siva ekonomija dvojno funkcijo. Prvič, zaposluje in omogoča dohodke velikemu segmentu populacije, ki bi bil sicer prikrajšan za vsako obliko dohodka. Drugič, proizvodi in storitve, ki jih ustvarijo neformalni proizvajalci, znižujejo stroške potrošnje formalnih delavcev ter stroške proizvodnje in distribucije formalnih podjetij. Skozi te mehanizme siva ekonomija pozitivno prispeva k politični stabilnosti in ekonomskemu razvoju. To je tudi eden izmed razlogov, zakaj veliko držav navadno tolerira neformalne aktivnosti (Portes, Haller, 2007, str. 18).

V Sloveniji je v obdobju tranzicije siva ekonomija koristila uradnim podjetjem. Ker so se zavedala, da njihovi delavci del dohodka zaslužijo z delom na črno, so jim lahko plačala nižje plače, kot bi drugače bilo mogoče. Prav tako so del materiala in polproizvodov nabavljala po nižjih cenah pri majhnih dobaviteljih, ki so delovali v sivi ekonomiji. To jim je omogočilo, da so kljub slabši in manj napredni tehnologiji ostala konkurenčna na mednarodnih trgih (Zagoršek, Jaklič, 2002, str. 10).

Po nekaterih pogledih pa celo bogastvo, ki ga ustvari kriminalni sektor, predstavlja koristi za formalno ekonomijo. Eva Maria Maurer ob opisu situacije na trgu mamil v Kolumbiji, pravi naslednje: »Ostali sektorji prav tako profitirajo-posredno preko multiplikacijskega sistema-od zaposlitve, dohodka in povpraševanja, ki jih ustvarja posel z mamili. Povečana kupna moč je posredno ustvarila stotine drugih zaposlitvenih možnosti v legalnih sektorjih. Kapitalske dobrine,

kot so npr. kmetijska oprema in kemikalije, kot tudi potrošne dobrine (banke, pravni nasveti), so na voljo tudi v odročnih predelih, kjer pridelujejo koko. Na ta način se torej distribuira dobiček, ustvarjen z mamili.« Seveda pa je takšne koristi potrebno pretehtati tudi v kontekstu njihovih negativnih političnih, ekonomskih in socialnih posledic (Shende, 2007, str.11).

Kot vidimo, je glede na različne zgoraj navedene teorije, vpliv povečanja sive ekonomije na gospodarsko rast še vedno precej nejasen. Po eni strani bi lahko rekli, da so v visoko razvitih državah ljudje oz. podjetniki preveč obremenjeni z davki in predpisi. Naraščajoča siva ekonomija tako povečuje oz. stimulira formalno, saj se ustvari nova dodana vrednost in dodatni zaslužek v sivi ekonomiji se porabi v formalni.

Po drugi strani pa naraščajoča siva ekonomija v državah v razvoju vodi k precejšnji izgubi davčnih prihodkov, posledica je manjša ponudba javne infrastrukture in storitev (npr. učinkovit sodni sistem), kar ima za končno posledico nižjo gospodarsko rast.

3.2 RAZVITE DRŽAVE

Največji obseg sive ekonomije v razvitih državah je v južno-evropskih državah, kot so Grčija, Italija, Portugalska in Španija. Pomemben dejavnik odigrata razmeroma visoke stopnje korupcije, šibkost in neučinkovitost pravnega sistema ter nepriljubljene regulacije na področju trga dela. Znano je, da so lahko ravno institucionalne napake tiste, ki pospešijo rast sive ekonomije in so v tem pogledu bolj pomembne kot pa davki. Torej lahko rečemo, da so le države z relativno nizkimi stopnjami korupcije in močnim pravnim sistemom tiste, ki si lahko privoščijo tudi visoke davčne stopnje. Visoki davki pa prinašajo višjo kakovost javnih storitev, to pa posledično poviša stroške delovanja v sivi ekonomiji (Bovi, 2002, str. 11). Takšna situacija je tipična za skandinavske države (Norveško, Švedsko, Finsko in Dansko), kjer srednje visoka siva ekonomija deluje v okolju, za katerega so značilni izjemno visoki davki in zelo dobro razvite državne institucije (Bovi, 2002, str. 18). Kakovost državnih institucij lahko npr. pojasni dve tretjini spremembe sive ekonomije v OECD državah (Bajada, Schneider, 2005, str. 123).

Leta 2004 sta se raziskavi vpliva sive ekonomije na gospodarsko rast v razvitih državah posvetila avstrijska ekonomista Friedrich Schneider in Robert Klinglmair. Podatki slonijo na spremenljivkah, ki so relevantne za gospodarsko rast. To so obseg sive ekonomije, akumulacija kapitala, delovne sile, rast prebivalstva, stopnje rasti inflacije, odprtost gospodarstva, javni izdatki ter BDP per capita.

Enačba za gospodarsko rast je naslednja:

$$\begin{aligned} \text{Gospodarska rast} = & a1 \text{ (siva ekonomija razvitih držav)} + \\ & a2 \text{ (odprtost gospodarstva)} + \\ & a3 \text{ (stopnja inflacije razvitih držav)} + \\ & a4 \text{ (državna potrošnja)} + \\ & a5 \text{ (stopnja rasti BDP per capita)} + \\ & a6 \text{ (celotna populacija)} + \\ & a7 \text{ (stopnja akumulacije kapitala)} + \\ & a8 \text{ (konstanta)} \end{aligned}$$

Poleg tega sta avtorja raziskave izločila nekaj spremenljivk, ki so po njihnih izračunih, kljub teoriji, nepomembno vplivale na gospodarsko rast. Na primer, rast delovne sile v njenem modelu nima nikakršnega vpliva na gospodarsko rast, kljub dejstvu, da v teoriji obstaja pozitivna korelacija. Podobno tudi indeks korupcije in neposredne tuje investicije niso imeli pomembnega učinka na letno stopnjo rasti BDP-ja (Schneider, Klinglmair, 2004, str. 22, 23). Rezultati so prikazani v Tabeli 8.

Tabela 8: Rezultat regresije; obdobje 1990-2000, 104 države v razvoju, tranzicijske in razvite države

	Letna stopnja rasti BDP per capita
	Izračunani koeficient
Siva ekonomija razvitih držav	0,077

Vir: Schneider, Klinglmair, 2004, str. 24.

Regresija jasno kaže pozitivno korelacijo med sivo ekonomijo in gospodarsko rastjo v razvitih državah. Če se obseg sive ekonomije v razvitih državah poveča za 1 odstotno točko BDP-ja, se gospodarska rast v povprečju poveča za 0,077 odstotne točke (Schneider, Klinglmair, 2004, str. 24).

3.2.1 PRIMER OECD DRŽAV

Med 21 OECD držav prištevamo naslednje: Avstrijo, Avstralijo, Belgijo, Dansko, Finsko, Francijo, Grčijo, Irsko, Italijo, Japonsko, Kanado, Nemčijo, Nizozemsko, Novo Zelandijo, Norveško, Portugalsko, Švedsko, Švico, Španijo, Veliko Britanijo ter ZDA. Za teh 21 držav je določena naslednja enačba gospodarske rasti:

$$\begin{aligned} \text{Gospodarska rast (letni BDP per capita)} = & a1 \text{ (trendna spremenljivka)} \\ & a2 \text{ (siva ekonomija)} \\ & a3 \text{ (odprtost gospodarstva)} \\ & a4 \text{ (stopnja akumulacije kapitala)} \\ & a5 \text{ (letna stopnja rasti neposrednih tujih investicij)} \\ & a6 \text{ (letna stopnja rasti delovne sile)} \\ & a7 \text{ (konstanta)} \end{aligned}$$

Tabela 9: Rezultati regresije; obdobje 1990-2000, 21 OECD držav

	Letna stopnja rasti BDP per capita
	Izračunani koeficienti
Trendna spremenljivka	-0,003
Siva ekonomija	0,078
Odprtost gospodarstva	0,016
Stopnja akumulacije kapitala	0,127
Letna stopnja rasti neposrednih tujih investicij	0,004
Letna stopnja rasti delovne sile	0,951

Vir: Schneider, Klinglmair, 2004, str. 26.

V Tabeli 9 vidimo, da ima trendna spremenljivka očiten in pomemben negativen vpliv na gospodarsko rast. To niti ni presenetljivo za 90. leta, saj odraža splošno slabo ekonomsko sliko večine OECD držav v tistih letih. Siva ekonomija ima zopet pozitiven vpliv na gospodarsko rast. Povečanje sive ekonomije za 1 odstotno točko BDP-ja povzroči povečanje gospodarske rasti v povprečju za 0,078 odstotne točke. Prav tako se povečanje stopnje akumulacije kapitala za 1 odstotno točko odrazi na gospodarski rasti višji v povprečju za 0,127 odstotne točke. Če neposredne tuje investicije porastejo za 1 odstotno točko, se gospodarska rast v povprečju poveča za 0,004 odstotne točke. Podobno je z zvišanjem letne stopnje rasti delovne sile, če se ta poveča za 1 odstotno točko, se gospodarska rast v povprečju poviša za 0,951 odstotne točke (Schneider, Klinglmair, 2004, str. 25, 26).

3.2.1.1 PRIMER KANADE

Siva ekonomija je v Kanadi stalno naraščala glede na BDP v letih od 1976 do 2001, in sicer od 7,5 % v letu 1976 na 15,3 % v letu 2001.

MIMIC model, ki ga je oblikovala kanadska ekonomistka Lindsay M. Tedds, vključuje tri kazalce oz. indikatorje ter enajst vzročnih spremenljivk. Vzročne spremenljivke so:

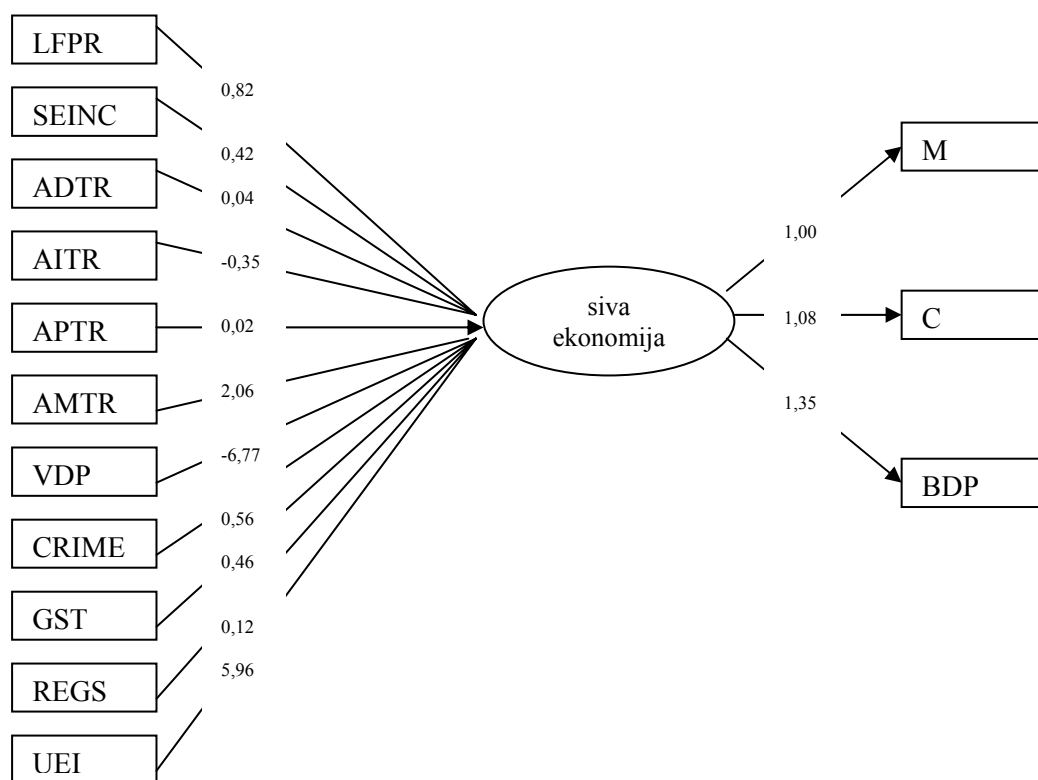
- LFPR - labour force participation rate / razmerje med delovno silo in celotno populacijo
- ADTR - average direct tax rate / povprečna stopnja direktnih davkov
- AITR - average indirect tax rate / povprečna stopnja indirektnih davkov
- AMTR - average marginal tax rate / povprečna mejna davčna stopnja
- APTR - average payroll tax rate / povprečna stopnja davka na izplačane plače
- VDP - voluntary disclosure programme / program prostovoljnega razkritja neformalnega delovanja
- CRIME - crime rate / stopnja kriminala
- GST - goods and services tax / davek na proizvode in storitve
- UEI - underground economy initiative / iniciativa za delovanje v sivi ekonomiji
- SEINC - self - employment income / dohodek samozaposlenih
- REGS - regulatory transactions / regulacije

Indikatorji so naslednji:

1. stopnja rasti bruto domačega proizvoda (BDP)
2. količina denarja na prebivalca (M)
3. razmerje med potrošnjo in razpoložljivim dohodkom (C)

Dejstvo je, da se sprememba v velikosti sive ekonomije odrazi v stopnji rasti BDP, kljub temu, da je direktni vpliv, ki ga ima ta spremenljivka na sivo ekonomijo, stvar polemik in se lahko razlikuje od države do države. Na Sliki 2 na vidimo, da se za Kanado pričakuje, da obstaja pozitiven odnos med BDP in sivo ekonomijo, torej, če se obseg sive ekonomije poveča, se poveča tudi BDP (Tedds, 2005, str. 14).

Slika 2: MIMIC model na primeru Kanade

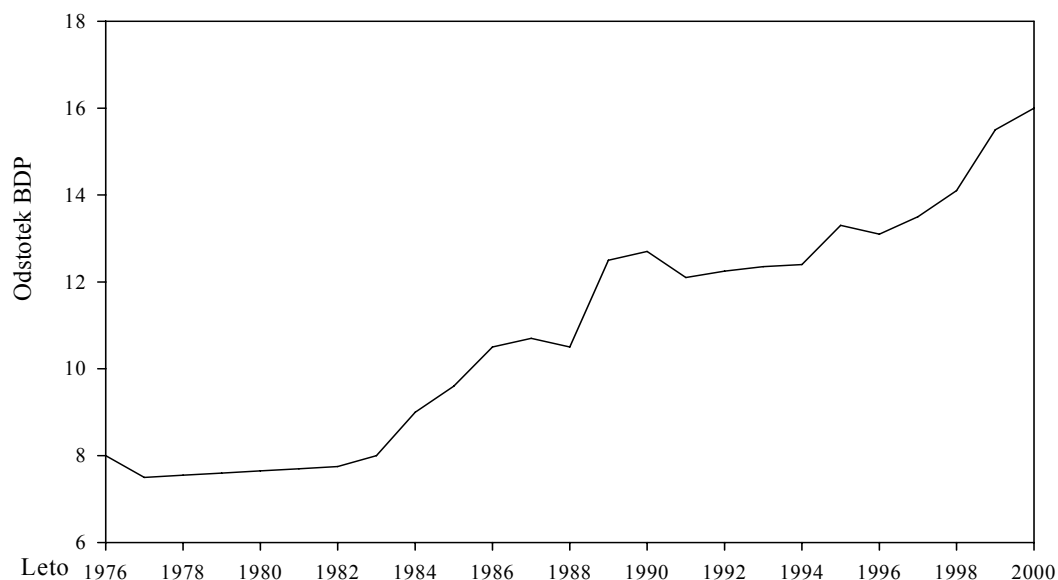

Vir: Tedds, 2005, str. 15.

Na Sliki 3 na strani 21 vidimo, da se je rast kanadske sive ekonomije znižala v letih 1977, 1991 in 1995, v letu 1982 pa ni prišlo do sprememb. To so bila tudi vsa obdobja počasne ali negativne gospodarske rasti. Siva ekonomija se je tudi znižala leta 1987, vzrok za to zmanjšanje je bila začasna reakcija na regulativne reforme. Graf tudi jasno kaže, da je siva ekonomija doživela veliko rast v srednjih in poznih osemdesetih letih, kljub temu, da so bile takrat uvedene številne

davčne reforme. Te reforme so vključevale širjenje davčne osnove in nižje davčne stopnje. Vendar pa kompleksen in nepravičen davčni sistem dovoljuje več legalnih davčnih izogibanj. Širjenje davčne osnove in odstranitev davčnih oprostitev je povzročilo porast sive ekonomije (Tedds, 2005, str. 16).

Slika 3: Siva ekonomija v Kanadi

Vir: Tedds, 2005, str. 17.

3.2.1.2 PRIMER FRANCIJE, ŠPANIJE IN GRČIJE

V raziskavi italijanskega ekonomista Roberta Dell'Anna ter španskih Miguela Gomeza in Angela Alanona Parda je uporabljen enak model, kot pri primeru Kanade, torej MIMIC model, ki vključuje naslednje vzroke sive ekonomije:

1. davčno breme (indirektni davki, direktni davki in prispevki za socialno zavarovanje)

Seveda se pričakuje pozitiven vpliv teh komponent na sivo ekonomijo (Dell'Anno, Gomez, Pardo, 2004, str. 6). Glavni fiskalni vzrok sive ekonomije v Španiji so indirektni davki, za Francijo direktni, medtem ko za Grčijo ni dokazov. Lahko pa predvidevamo, da bolj ko je razvit davčni sistem, in večja, ko je gospodarska rast v državi, bolj ekonomski subjekti občutijo dejansko plačane davke (Dell'Anno, Gomez, Pardo, 2004, str. 21).

2. regulacijo

Rezultat je pozitiven vpliv regulacije na sivo ekonomijo, torej, bolj ko je država prisotna na trgu, več je možnosti za pobeg v sivo ekonomijo.

3. stopnjo brezposelnosti

Obstajata dva nasprotna vpliva, ki opredeljujeta povezavo med stopnjo brezposelnosti in sivo ekonomijo. Po eni strani povečanje brezposelnosti lahko pomeni zmanjšanje sive ekonomije, če je le-ta pozitivno povezana z gospodarsko rastjo, pri tem pa je gospodarska rast negativno

povezana z brezposelnostjo. Po drugi strani pa nekaj uradno brezposelnih ljudi porabi svoj čas za delo v sivi ekonomiji, torej lahko najdemo pozitivno korelacijo (Dell'Anno, Gomez, Pardo, 2004, str. 7).

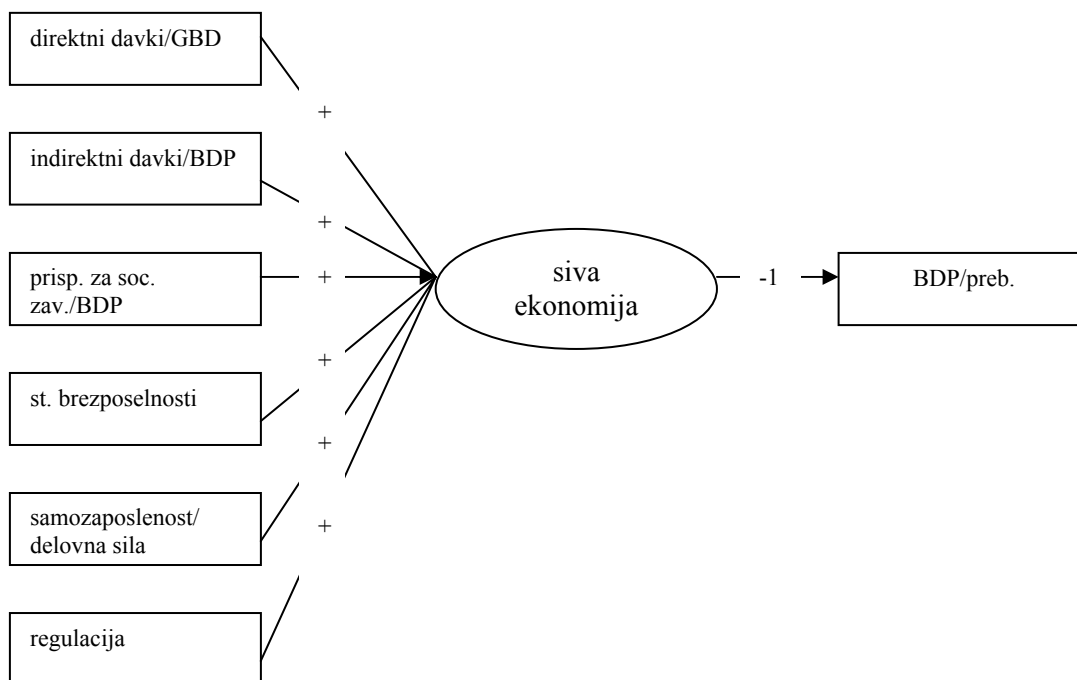
4. samozaposlenost

Razpršenost malih podjetij in velik odstotek samozaposlenih glede na celotno delovno silo sta pomembni značilnosti, ki opravičujeta višjo stopnjo sive ekonomije. Ti ljudje imajo tudi več možnosti, da zaposlujejo ljudi na črno, saj nimajo enakih notranjih in zunanjih kontrol, kot jih imajo večja podjetja. Se pravi, višja ko bo stopnja samozaposlenosti, več bo sive ekonomije (Dell'Anno, Gomez, Pardo, 2004, str. 8).

Najpomembnejši indikator modela je **BDP**:

obstaja obratna oz. negativna povezava med vplivom sive ekonomije na gospodarsko rast. To pomeni, da se veliko gospodarskih aktivnosti preseli v področje sive ekonomije, ko je gospodarstvo v recesiji, in obratno, ko je gospodarstvo v ekspanziji, se siva ekonomija zmanjša (Dell'Anno, Gomez, Pardo, 2004, str. 9).

Slika 4: MIMIC model na primeru Francije, Španije in Grčije

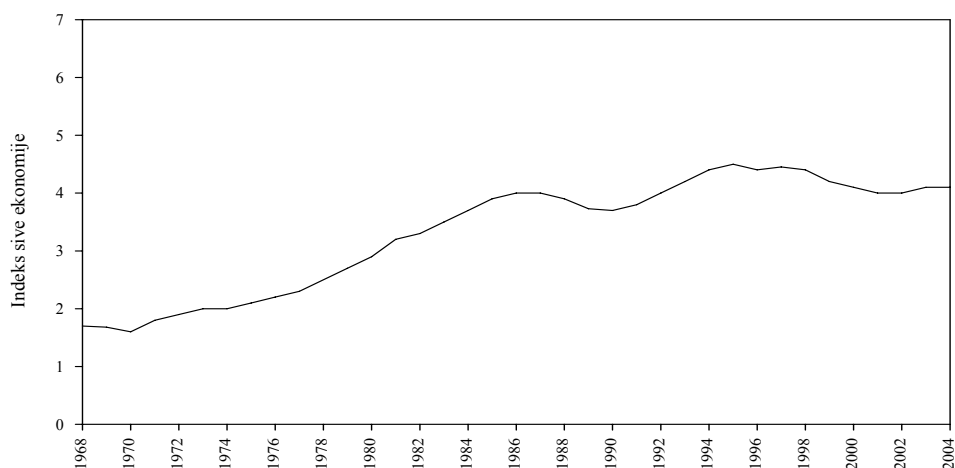

Vir: Dell'Anno, Gomez, Pardo, 2004, str. 10.

Slike 5, 6 in 7 na straneh 23 in 24 prikazujejo indekse sive ekonomije za Francijo, Španijo in Grčijo. Medtem ko v Franciji indeks sive ekonomije pada, le-ta v Španiji in Grčiji narašča. Nastala razlika bi bila lahko rezultat različnih stopenj razvitosti teh držav, ki jih merimo z BDP na prebivalca. Tako naj bi bilo v bogatejših državah manj možnosti in iniciativ za delovanje v

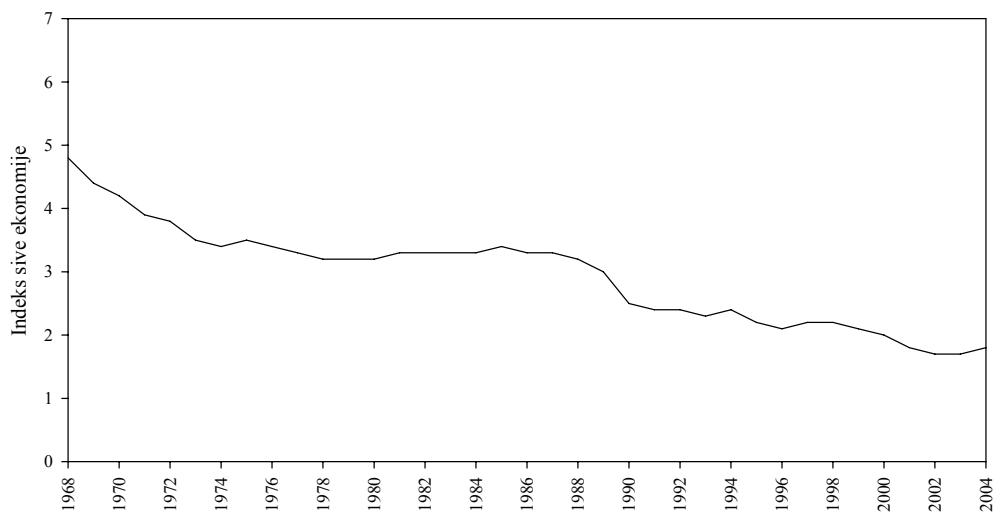
sivi ekonomiji, kot pa v manj razvitih državah. Nižji dohodki na prebivalca in nezadostna ponudba javnih dobrin in storitev bi lahko povzročila potrebo po dodatnih neprijavljenih virih dohodka (Dell'Anno, Gomez, Pardo, 2004, str. 18).

Slika 5: Indeks sive ekonomije v Španiji

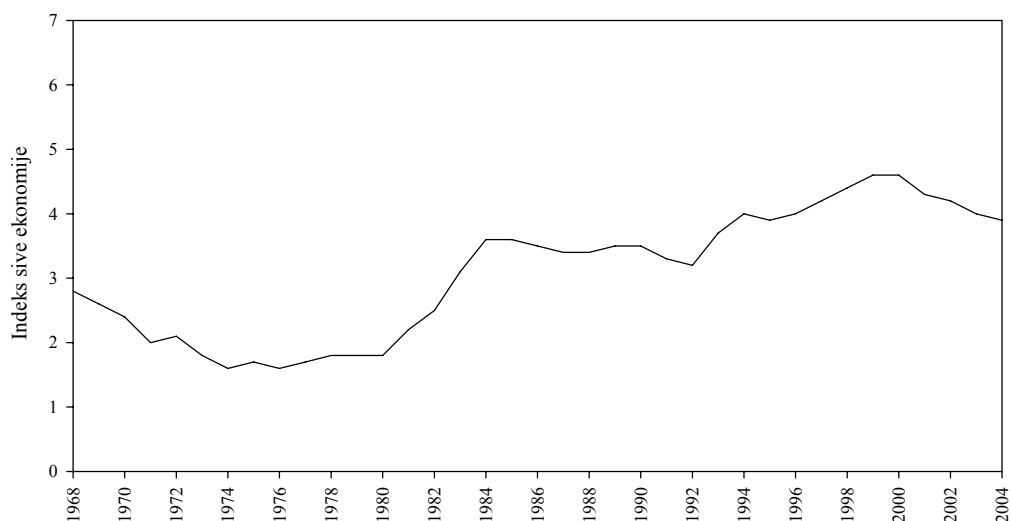
Vir: Dell'Anno, Gomez, Pardo, 2004, str. 19.

Slika 6: Indeks sive ekonomije v Franciji

Vir: Dell'Anno, Gomez, Pardo, 2004, str. 19.

Slika 7: Indeks sive ekonomije v Grčiji

Vir: Dell'Anno, Gomez, Pardo, 2004, str. 20.

Tabela 10 prikazuje razlike v BDP na prebivalca. Če potegnemo vzporednice med indeksom BDP na prebivalca ter indeksom sive ekonomije, bi bila lahko hipoteza naslednja:

- Francija, katere indeks sive ekonomije pada, ima indeks BDP/prebivalca nad 100. To bi lahko pomenilo, da v Franciji obstaja negativna korelacija med sivo ekonomijo in gospodarsko rastjo.
- Španija in Grčija pa imata z naraščajočim indeksom sive ekonomije nižji indeks BDP/prebivalca, torej bi prav tako lahko rekli, da je v Španiji in Grčiji korelacija med sivo ekonomijo in gospodarsko rastjo negativna (Dell'Anno, Gomez, Pardo, 2004, str. 20).

Tabela 10: Indeks BDP na prebivalca

Leto	Francija	Španija	Grčija
1967-1976	108	75	65
1977-1986	109	73	67
1987-1991	107	75	59
1992-1996	105	79	64
2002	103	84	67

Vir: Dell'Anno, Gomez, Pardo, 2004, str. 20.

3.3 DRŽAVE V RAZVOJU

Ena izmed pomembnih značilnosti držav v razvoju je velika prisotnost neformalnega sektorja. Siva ekonomija se pojavi, ko država vsili prekomerne davke in regulative. Ta prekomernost regulativnega sistema pa povzroči nepriljubljenost formalnega sektorja zaradi visokih vstopnih stroškov, ki so potrebni za legalizacijo podjetja. To so npr. stroški licenc in zahtevki registracij (Loayza, 1997, str. 1).

Kot dokaz, da so vstopni stroški zares visoki, služijo naslednji primeri: v Limi je skupina študentov napravila poskus registracije podjetja. V vseh mesecih tega poskusa so državni uradniki zahtevali podkupnino kar desetkrat, od tega je bilo dvakrat absolutno potrebno plačati. Postopek registracije je trajal 10 mesecev, licence in ostali zahtevki so znašali 195 dolarjev, izguba zaradi desetmesečnega zaostanka pa je znašala 1.037 dolarjev.

Podobno velja tudi za države Latinske Amerike, povprečni čas registracije je 10 mesecev in se giblje od 1 meseca v Boliviji, Braziliji in Čilu do 2 let v Gvatemali. Samo za primerjavo: podobni postopki na Floridi trajajo 3,5 ure ter 4 ure v New Yorku. V državah Latinske Amerike obstajajo tudi visoki stroški, da podjetje ostane legalno, sem spadajo davki, regulative in birokratske zahteve (Loayza, 1997, str. 4).

Davki, ki jih plačujejo podjetja, so velik vir državnega prihodka, še posebej v državah v razvoju. Ti davki predstavljajo 17,8 % vseh davčnih prihodkov, medtem ko davki na dohodek fizičnih oseb predstavljajo le 10,6 %. V nasprotju je delež pobranih davkov na strani podjetij v razvitih državah le 7,6 %, fizičnih pa 27,7 % (Loayza, 1997, str. 5). S tem, ko se države v razvoju soočajo z majhno širino formalnih podjetij, vsiljujejo zelo visoke mejne davčne stopnje.

Regulative kontrolirajo uporabo virov, način proizvodnje ter distribucijo proizvodov in profitiv. Običajno so povezane z varstvom okolja, alokacijo uvoženih proizvodov, varstvom potrošnikov, kontrolo kakovosti in blaginjo delavcev. Regulativa na področju dela je najbolj restriktivna in draga v državah v razvoju. Dodatni stroški, ki so povezani s to regulativo, so najbolj pomembna komponenta permanentnih stroškov v formalnem sektorju. Takšne regulative povečujejo stroške dela za okrog 20 %.

V večini držav v razvoju je kapital v primerjavi z delom redek vir. Po tem bi morali sklepati, da podjetja uporabljajo delovno-intenzivne tehnologije. Vendar temu ni tako ravno zaradi regulativ na področju dela in zaposlovanja, ki zvišujejo stroške dela. Zato so podjetja nenormalno kapitalno-intenzivna (Loayza, 1997, str. 6).

Izogibanje davkom in predpisom pa vendarle ni poceni. Neformalen status prinaša veliko slabosti. Ene izmed njih so visoke kazni v obliki glob ali zasegom kapitala. Poleg tega zaradi nelegalnega statusa ne uživajo vseh javnih storitev, še posebej ne tistih, ki jim omogočajo celotne lastniške pravice do njihovega kapitala in proizvoda. To ima veliko negativnih posledic.

Prvič, neformalni proizvajalci so slabo zaščiteni s strani policije ali sodstva v primeru kakršnega koli kriminala storjenega v zvezi z njihovo lastnino. Ker niso registrirani, imajo zelo otežen dostop do kapitalskih trgov, poleg tega se soočajo z veliko ovirami, da uporabljajo ostale javne storitve, kot so socialno skrbstvo, programi izobraževanja in državno sponzorirane kreditne ugodnosti.

Podjetja, ki delujejo v sivi ekonomiji, morajo plačevati približno 10 do 15 % njihovega prihodka za podkupovanje državnih uradnikov, medtem ko formalna podjetja porabijo le 1 % prihodka za podkupovanje (če ne štejemo danih podkupnin, da podjetje postane legalno) (Loayza, 1997, str. 7).

Naslednji strošek je povezan z izogibanjem, da oblasti odkrijejo nelegalno podjetje. Možnost odkritja jim namreč preprečuje, da bi dosegali ekonomijo obsega ter izbrali optimalno razmerje med delom in kapitalom. Večja in bolj kapitalno-intenzivna podjetja so seveda lažje odkrita.

Druga težava, s katero se soočajo neformalna podjetja, so zelo visoke obrestne mere na izposojeni kapital. Visoki stroški kapitala in nizki stroški dela vodijo neformalna podjetja k bolj delovno-intenzivnim tehnologijam, kot pa formalna (Loayza, 1997, str. 7).

S tem, ko stroški neformalnosti naraščajo, to spodbuja podjetja, da postanejo formalna. Po drugi strani pa višji, ko so ti stroški legalizacije, težje je podjetju, da zbere vsa sredstva, potrebna za vstop v formalni sektor. Ovine na strani kapitala preprečujejo podjetjem, da bi rasla in bila sposobna privoščiti si vstopne stroške v formalno ekonomijo.

Država je torej tista, ki igra ključno vlogo pri ustvarjanju neformalne ekonomije. Če državni uradniki ali ostale interesne skupine na nek način profitirajo zaradi prisotnosti neformalnega sektorja, bodo seveda še naprej ustvarjali takšno okolje, ki bo naredilo neformalnost privlačno ali pa preprosto neizogibno. Glede na to, da so prekomerne regulative ustvarjene zato, da imajo od tega korist le določene interesne skupine in ne družba v celoti, je prisotnost neformalnega sektorja rezultat napake političnih institucij, ki želijo obvarovati in pospešiti učinkovito tržno ekonomijo (Loayza, 1997, str. 9).

V današnjem času je za države v razvoju značilno, da siva ekonomija celo narašča ob ekspanziji formalne ekonomije. Tudi povečanje neposrednih tujih investicij je imelo pozitiven učinek na večanje neformalnega sektorja. Razlog za to je, da v veliko primerih tuje multinacionalke za svojo proizvodnjo seveda iščejo poceni in fleksibilno delovno silo, ki jo najdejo ravno v neformalnih podjetjih (Heintz, Pollin, 2003, str. 4).

V nadaljevanju sledijo empirične ugotovitve, kako siva ekonomija v državah v razvoju vpliva na gospodarsko rast. To prikazuje Tabela 11 na strani 27.

Tabela 11: Rezultati regresije; obdobje 1990-2000, 104 države v razvoju, tranzicijske in razvite države

	Letna stopnja rasti BDP per capita
	Izračunani koeficient
Siva ekonomija držav v razvoju	-0,052

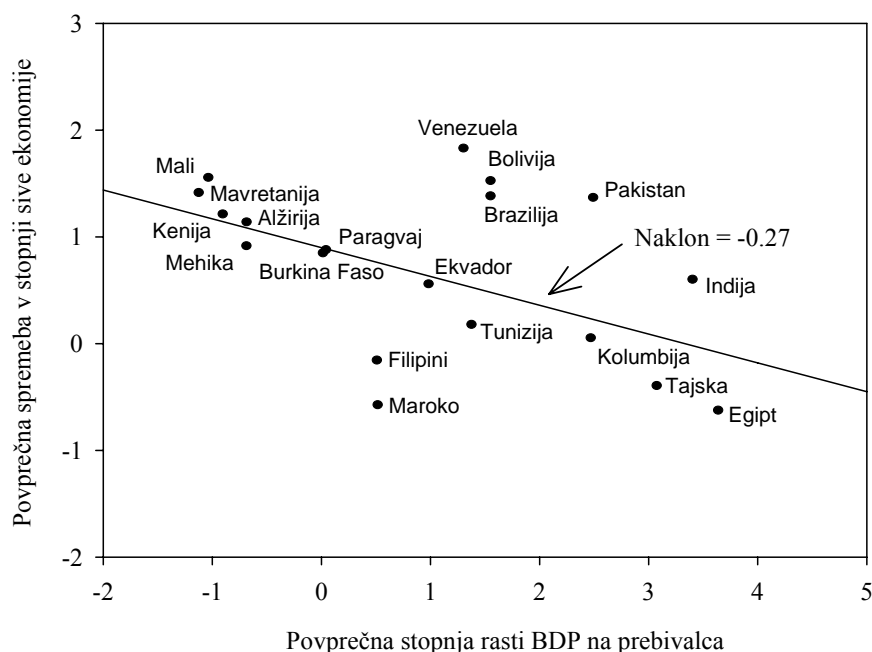
Vir: Schneider, Klinglmair, 2004, str. 24.

Regresija kaže negativno korelacijo med sivo ekonomijo in gospodarsko rastjo držav v razvoju. V državah v razvoju se povečanje sive ekonomije za 1 odstotno točko BDP-ja odrazi na znižanju gospodarske rasti v povprečju za 0,052 odstotne točke (Schneider, Klinglmair, 2004, str. 24).

Primerjave med državami v razvoju kažejo na negativno korelacijo med sivo ekonomijo in gospodarsko rastjo. Siva ekonomija pada, ko gospodarska rast raste, in se veča, ko gospodarska rast pada. Počasnejša gospodarska rast namreč zmanjšuje možnosti za formalne zaposlitve, rezultat tega pa je več zaposlitev v neformalnem sektorju.

To je razvidno iz Slike 8. Izračunani koeficient -0,27 nam pove, da bi povečanje gospodarske rasti na prebivalca za 1 odstotno točko v povprečju zmanjšalo rast sive ekonomije za 0,27 odstotnih točk (Heintz, Pollin, 2003, str. 15). Na primer, povprečna stopnja rasti BDP na prebivalca na Tajskem je 3 %. Iz tega sledi, da se ob koeficientu 0,27 in 3 % povprečni stopnji rasti BDP na prebivalca, rast sive ekonomije na Tajskem v povprečju zmanjša za 0,81 odstotnih točk.

Slika 8: Povprečne stopnje rasti BDP/prebivalca in povprečne spremembe v stopnji sive ekonomije za države v razvoju

Vir: Heintz, Pollin, 2003, str. 16.

3.3.1 PRIMER LATINSKE AMERIKE

V Loayzovem modelu rasti imajo podjetja vedno na razpolago dva sektorja, formalni in neformalni. Tako se odločijo, kateremu bodo pripadala. Formalna podjetja plačujejo davek na dohodek, ki se nato uporablja za financiranje ponudbe javnih storitev. Neformalna podjetja pa prispevajo v državno blagajno preko kazni, ki jih plačujejo, ker delujejo v neformalnem sektorju. Pri tem pa predvidevamo, da se ta iztržek od kazni ne uporablja za financiranje javnih storitev (Loayza, 1997, str. 10).

Predpostavljamo tudi, da so prihodki od davkov, ki se uporabijo za ponudbo javnih storitev, pozitivno odvisni od kvalitete državnih institucij. Iz tega lahko sklepamo, da bolj kvalitetne državne institucije postavljajo manj nepotrebnih regulacij, tako pa tudi bolj učinkovito in transparentno upravljajo z davčnimi prihodki. Prav tako količina resursov, ki so potrebni za povečanje moči vsiljevanja, pada z višjo kakovostjo državnih institucij (Loayza, 1997, str. 11).

Povečanje obsega neformalnega sektorja zmanjša produktivnost kapitala za vsa podjetja. Razlog za to tiči v dejstvu, da neformalna podjetja uživajo nekatere javne storitve, ničesar pa ne prispevajo k financiranju le-teh (Loayza, 1997, str. 12).

Naslednja predpostavka je, da je stopnja kazni odvisna tako od moči vsiljevanja regulacij in davkov, kot od splošnega nezadovoljstva nad neformalnim sektorjem, do katerega pride ravno zaradi že prej ugotovljene zmanjšane produktivnosti (Loayza, 1997, str. 13).

Dejstvo je tudi, da ko se davčna stopnja in s tem tudi spodbuda k izogitvi davku, povečata, se poveča tudi neformalni sektor. Ko pa javne storitve glede na privatne postanejo bolj produktivne, do česar pride zaradi opustitve javnih storitev s strani neformalnega sektorja, to seveda pomeni, da je obseg neformalnega sektorja manjši (Loayza, 1997, str. 14).

Dolgoročna stopnja gospodarske rasti je v tem modelu odvisna od tehnologije. Ko se kvaliteta državnih institucij izboljša, poraste stopnja gospodarske rasti, saj je večji del davčnih prihodkov uporabljen za financiranje javnih storitev. Ta napredek v kvaliteti lahko vodi tudi k močnejšemu in cenejšemu sistemu ter tako tudi k manjšemu neformalnemu sektorju. Rezultat tega je manjša prekomerna poraba javnih storitev in višja gospodarska rast. Lahko pa tudi zmanjšanje količine javnih storitev, ki so na voljo neformalnemu sektorju, poveča gospodarsko rast (Loayza, 1997, str. 16, 17).

Glede na te ugotovitve, lahko potegnemo naslednji zaključek. V državah, kjer je dejansko davčno breme večje od optimalnega in sistem vsiljevanja davkov in regulativ prešibek, obstaja negativna korelacija med neformalnim sektorjem in gospodarsko rastjo. Torej vse spremembe, katerih posledica bo porast neformalnega sektorja, se bodo odrazile na nižji gospodarski rasti (Loayza, 1997, str. 19).

Korelacija med obsegom neformalnega sektorja in BDP na prebivalca je bila leta 1990 -0,70, korelacija z deležem urbane populacije je -0,53. To pomeni, da je obseg neformalnega sektorja povezan s stopnjo razvoja posamezne države. Oblasti v manj razvitih državah poskušajo regulirati in obdavčiti formalni sektor glede na standarde, ki veljajo v bolj razvitih državah, ne da bi za to imeli zmožnosti. Vsiljevanje regulativ in davkov pa je v teh državah težko, saj imajo šibko birokracijo, institucije ter slabo izobraženo populacijo (Loayza, 1997, str. 26).

Tabela 12 prikazuje vpliv neformalnega sektorja in javne infrastrukture na gospodarsko rast. Ta je prikazana s povprečno gospodarsko rastjo v letih od 1980 do 1992. Ponudba javnih storitev je izražena z indeksom javne infrastrukture. Stolpec 1 kaže, da ima obseg neformalnega sektorja pomemben negativen vpliv na rast BDP per capita. Če torej siva ekonomija poraste za 1 odstotno točko BDP-ja, rast BDP-ja na prebivalca v povprečju pade za 0,88 odstotne točke. Dejstvo, da je ta vpliv negativen, ko je indeks javne infrastrukture konstanten, lahko razložimo na dva načina. Prvič, povečanje v obsegu neformalnega sektorja pomeni, da več dejavnosti uporablja obstoječe javne storitve manj učinkovito, ali pa jih sploh ne. Po drugi strani pa bi lahko rekli, da indeks ne upošteva vseh javnih storitev. Če pogledamo stolpec 2, vidimo, da ta indeks pozitivno vpliva na gospodarsko rast (Loayza, 1997, str. 28).

Tabela 12: Vpliv neformalnega sektorja in javne infrastrukture na gospodarsko rast za države Latinske Amerike

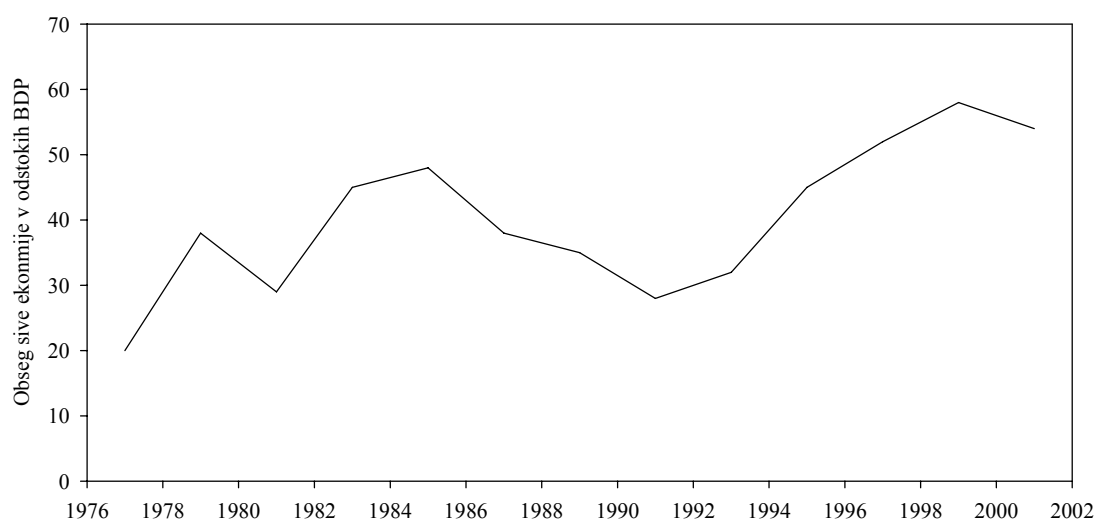
	Stopnja rasti BDP per capita (1980-1992)	
Obseg neformalnega sektorja	-0,8852	
Indeks javne infrastrukture		0,5622

Vir: Loayza, 1997, str. 4.

3.3.1.1 PRIMER KOLUMBIJE

Trendi v razvoju sive ekonomije v Kolumbiji so rezultat naslednjih dejstev, ki so prikazani na Sliki 9 na strani 30. Rast obsega sive ekonomije do leta 1985 lahko razložimo s slabo ekonomsko situacijo v državi s padajočo gospodarsko rastjo in hitrim naraščanjem brezposelnosti. V tem času je bila ravno siva ekonomija tista, ki je omogočala dodaten zaslužek, še posebno revnejšim ljudem. Padec sive ekonomije v naslednjih letih odraža začetke stabilizacije ekonomske situacije. Drastičen porast sive ekonomije pa je zopet zaznati v letih 1992-2000 zaradi ponovnega padca gospodarske rasti v devetdesetih letih (Schneider, Hametner, 2007, str. 16).

Slika 9: Obseg sive ekonomije v Kolumbiji

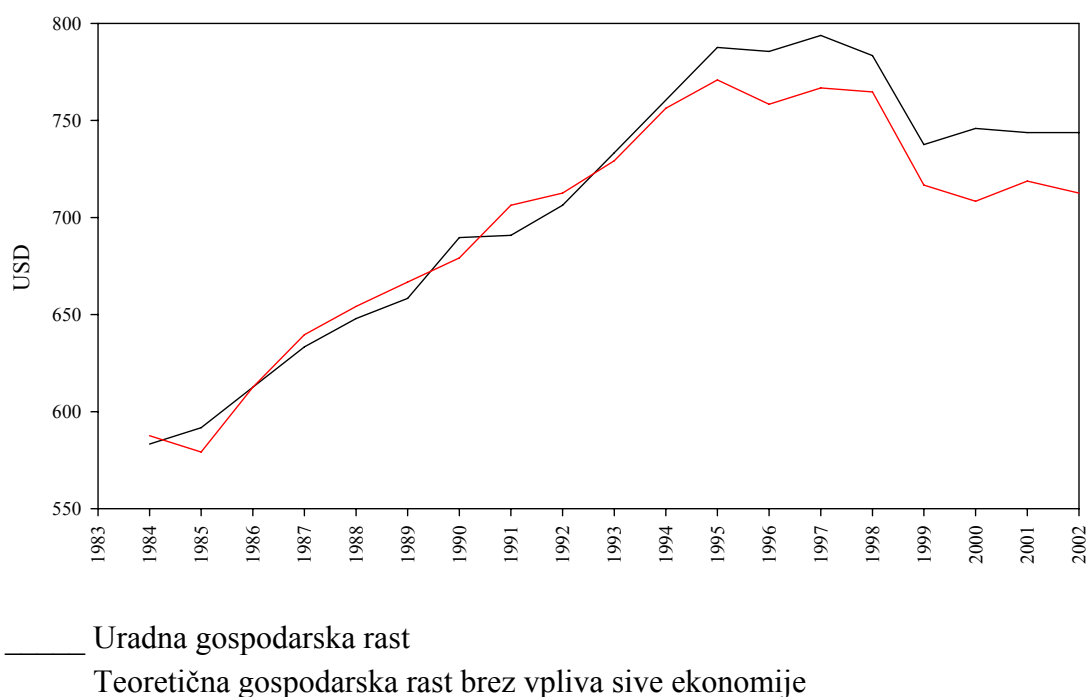

Vir: Schneider, Hametner, 2007, str. 16.

Kar pa je zanimivo in v nasprotju z dosedanjimi pričakovanji, je ugotovitev, da siva ekonomija v Kolumbiji vpliva pozitivno na gospodarsko rast. Povečanje obsega sive ekonomije za 1 odstotno točko namreč po izračunih vodi do povečanja gospodarske rasti v povprečju za 0,2 odstotni točki. Izračuni tudi kažejo, da ima siva ekonomija količinsko celo večji vpliv na gospodarsko rast, kot pa investicije in povprečna raven izobrazbe (Schneider, Hametner, 2007, str. 19). Še posebej v letih 1999 in 2000, ko se je kolumbijska ekonomija soočala z največjo recesijo 20. stoletja, je bil pozitiven učinek sive ekonomije na gospodarsko rast zelo pomemben. To pomeni, da v obdobju gospodarske krize siva ekonomija delno izravnava negativno gospodarsko rast (Schneider, Hametner, 2007, str. 21).

Slika 10 na strani 31 prikazuje primerjavo med uradno zabeleženo gospodarsko rastjo, ki vključuje vpliv sive ekonomije in teoretično gospodarsko rastjo, brez vpliva sive ekonomije. Razlika med uradno in teoretično rastjo je največja v letih od 1999 do 2000 (Schneider, Hametner, 2007, str. 22).

Slika 10: Primerjava med uradno in teoretično gospodarsko rastjo

Vir: Schneider, Hametner, 2007, str. 22.

Kljub izračunom, ki jasno kažejo na pozitivni oz. stimulatívni učinek sive ekonomije na uradno gospodarsko rast, pa se moramo zavedati, da še vedno obstaja veliko nerazvitih potencialov v sivi ekonomiji, ki ne morejo biti v celoti izkoriščeni zaradi nizke produktivnosti ter omejitev na strani človeških in finančnih virov. To bi lahko bil tudi eden izmed vzrokov, da se Kolumbijo uvršča med države v razvoju, njen ekonomski standard pa je še vedno relativno nizek v primerjavi z zahodnimi industrijskimi OECD državami. Rešitev bi lahko bila v integraciji sive ekonomije v uradno, s čimer bi bolj izkoristili potenciale sive ekonomije.

3.4 TRANZICIJSKE DRŽAVE

Med tranzicijske države prištevamo države JV Evrope, to so Albanija, Bosna in Hercegovina, Hrvaška, Zvezna republika Jugoslavija, Makedonija, Bolgarija in Romunija. Te države so se spopadle s tremi tranzicijami, od socialističnega sistema do tržne ekonomije, od državne kontrole do demokracije in v večini teh držav tudi od vojne k miru (Marc, Kudatgobilik, 2002, str. 3).

Veliko držav JV Evrope je občutilo zelo močen padec gospodarske rasti v začetku devetdesetih let zaradi zrušitve trgovinskega sistema in vojne. Odkar se je začel tranzicijski proces, je velikemu delu populacije življenjski standard močno padel in povsod se je povečala revščina. Večina držav je videla rešitev v neformalni ekonomiji, kljub dejstvu, da je bila ta že zelo prisotna v socialističnem režimu, z namenom popraviljanja slabosti ekonomskega sistema. Nastale razmere so ustvarile favoriziranje razvoja neformalne ekonomije. Zmanjšanje outputa, državnih prihodkov in prihodkov gospodinjstev je povzročilo, da se je siva ekonomija pojavila kot

mehanizem reševanja nastale situacije, saj se zaradi porušitve formalnega podpornega sistema ta ni bil sposoben kosati z naraščajočo revščino (Marc, Kudatgobilik, 2002, str. 4).

Res pa je tudi, da neformalna ekonomija ni samo vir preživetja, ampak tudi način ustvarjanja novega bogastva. Obstajajo namreč tri skupine ljudi: prvi, to so običajno revni in manj izobraženi, brez neformalne ekonomije ne morejo preživeti, drugi si z njo ustvarijo bogastvo, ki jim lahko zagotovi kapital za bolj formalizirane oblike malih podjetij, lahko bi rekli, da so jedro novega podjetniškega razreda. Tretji pa si z neformalno ekonomijo samo izboljšujejo svoje prihodke oz. standard (Wallace, Haerpfer, Latcheva, 2004, str. 10, 11).

Dejstvo je, da je ravno v času gospodarskih kriz siva ekonomija tista, ki vsaj delno prispeva k oblažitvi oz. izravnavi negativne gospodarske rasti.

Razlogi, zakaj se je ravno siva ekonomija razvila kot sistem preživetja, so naslednji:

1. pomanjkanje davčnih prihodkov, kar ima veliko posledic: socialne podpore in pokojnine so prenizke, da bi se lahko ljudje z njimi normalno preživljali, v nekaterih primerih so celo tako nizki, da ne dosežejo niti eksistenčnega minimuma. Zdravstvena oskrba in izobraževalni sistem sta nezadostna, osebe, zaposlene v socialnih ustanovah, je premalo plačano, kar spodbuja neformalna plačila.
2. pomanjkanje državnih ustanov, ki bi lahko dosegle ljudi, ki potrebujejo podporo, kar pomeni, da se že s tem možnost dobivanja podpore zmanjša oz. je omejena, delno tudi zaradi velikega obsega neformalnega sektorja. Poleg tega so tudi nevladne in civilne organizacije zelo šibke in slabo organizirane za kakršno koli podporo.
3. pomanjkanje formalnih organizacij, ki bi podpirale trgovino in ostale ekonomske aktivnosti. Aktivnosti privatnega sektorja so seveda omejene, saj je revnih ljudi neomejeno. Regionalne neenakosti so se s tranzicijo v tržno ekonomijo dramatično povečale, večinoma zaradi tega, ker so še prej občutne podpore revnim in izoliranim regijam močno zmanjšali. Poleg tega se je veliko število državnih industrij, ki so zagotavljale preživetje celotnim regijam, močno zmanjšalo, ali pa celo propadlo (Marc, Kudatgobilik, 2002, str. 5).

Naraščanje revščine je bilo v veliki meri rezultat dramatičnega padca outputa, kar pa je situacijo še poslabšalo, je bila hitra in široka privatizacija. To je tudi razumljivo, saj je bila namreč do devetdesetih let vsaka oblika privatne ekonomske aktivnosti prepovedana z zakonom. Za primer lahko navedemo Albanijo, kjer se je 70 % celotne ekonomije popolnoma privatiziralo, od trgovine, storitev do kmetijstva. Ta težnja po zmanjšanju vloge države kot lastnice je seveda prinesla stranske učinke.

Uničena je bila regulativna in kontrolna zmožnost države nad ekonomskimi aktivnostmi. Na ta način se je novi privatni sektor v glavnem pojavil kot neformalni sektor s protidržavno mentaliteto ter neupoštevanjem zakonov in predpisov.

Rezultat te divje privatizacije je bilo zmanjšanje formalne zaposlenosti, znižanje realnih plač, močne fiskalne krize in onesposobljenost države, da zagotovi socialno varnost. Brez rednega dohodka in socialne varnosti ljudem ni preostalo drugega, kot da so rešitev poiskali v sivi ekonomiji (Ruli, 2007, str. 3).

3.4.1 SIVA EKONOMIJA KOT VIR GOSPODARSKE RASTI

V celotni JV regiji vlade kolebajo med dvema ekstremoma. Prvi je dejstvo, da je neformalni sektor vir gospodarske rasti, saj zagotavlja priložnosti za zaposlitev oz. daje podporo široki skupini ljudi. To pomeni, da država sama tolerira povečano prisotnost sive ekonomije in jo s to na nek način tiho privolitvijo naredi legitimno.

Drugi ekstrem pa je preprosto administrativen, ali celo represiven, je namreč reakcija na neformalni sektor, ki na splošno ne daje pozitivnih rezultatov.

Prva tendenca je nekako najbolj upravičena na začetku tranzicijskega procesa, ko makro-stabilizacijske in strukturne reforme prinašajo tako očiten padec v prihodkih široke skupine ljudi, kot eksplozijo brezposelnosti (Ruli, 2007, str. 2).

V tej točki je smiselno omeniti, kako na razlago sive ekonomije gleda Evropska banka za obnovo in razvoj (EBRD). Ta namreč razlikuje med neformalnim delom, ki je potreben za zagotavljanje preživetja, ter neformalnim delom, ki je motiviran s tržnimi spodbudami, kot so davčne utaje. Pravi, da je neformalni sektor odigral ključno vlogo pri zagotavljanju zaposlitve in dohodkov veliko ljudem v času tranzicije oz. je bil vir gospodarske rasti. Pri tem pa se seveda motivi za obstoj neformalnega sektorja razlikujejo od države do države. Revnejše države so motivirane zaradi pomanjkanja formalnih priložnosti in potrebe po preživetju, v naprednejših državah pa je motivacija bolj tržno orientirana, sem spada davčno utajevanje in izogibanje zamudam zaradi birokracije.

Pomemben vir gospodarske rasti v tranzicijskih državah so majhna neformalna podjetja. V okoliščinah, kjer sta prisotni birokracija in korupcija, ki zavirata rast formalnih podjetij, so neformalna podjetja najbolj aktiven in dominanten ekonomski akter v večini tranzicijskih držav. Pogosto imajo velik potencial za inovacije, ki so pomemben dejavnik gospodarske rasti. Kljub temu, da predstavljajo nelojalno konkurenco formalnim podjetjem, je to po drugi strani tudi dobro, saj se s tem ustvarjajo nove spodbude za večjo storilnost tako v formalnem kot neformalnem sektorju. To pa ima zopet pozitiven vpliv na gospodarsko rast (Marc, Kudatgobilik, 2002, str. 5).

Po drugi strani zagotavljajo zelo pomemben vir dohodka in socialne varnosti v dejanskih razmerah, ko ne obstaja formalna socialna zaščita. Zaradi tega so pomemben dejavnik gospodarske rasti. Pomanjkanje formalnih zaposlitev, povezano z nezmožnostjo gospodinjestev zadovoljiti osnovne potrebe ob odsotnosti potrebne podpore ali neprimernosti obstoječe pomoči, spodbuja ljudi, da se zaposlijo v neformalnih podjetjih. Kot je znano, se več kot 66 % dohodkov

zasluženih v neformalnem sektorju takoj porabi v formalnem. Ta dodatna potrošnja ima potem pozitiven učinek na gospodarsko rast in posredne davčne prihodke (Marc, Kudatgobilik, 2002, str. 10).

Te teoretične predpostavke, da siva ekonomija v tranzicijskih državah vpliva pozitivno na gospodarsko rast, potrjujejo tudi sledeči empirični dokazi, ki so prikazani v Tabeli 13.

Tabela 13: Rezultat regresije; obdobje 1990-2000, 75 tranzicijskih držav in držav v razvoju

	Letna stopnja rasti BDP per capita
	Izračunani koeficient
Siva ekonomija tranzicijskih držav	0,099

Vir: Schneider, Klinglmair, 2004, str. 28.

Iz zgornje tabele je razviden pozitiven vpliv sive ekonomije na gospodarsko rast v tranzicijskih državah. Povečanje obsega sive ekonomije za 1 odstotno točko v povprečju povzroči povečanje gospodarske rasti za 0,099 odstotne točke v tranzicijskih državah (Schneider, Klinglmair, 2004, str. 27).

3.4.2 SIVA EKONOMIJA KOT ZAVIRALEC GOSPODARSKE RASTI

Raziskava Dunajskega inštituta za napredne študije, avtorjev Claire Wallace, Christiana Haerpferja in Rossaline Latcheve, o vplivu sive ekonomije na gospodarsko rast v tranzicijskih državah, se je osredotočila na naslednje države: Poljsko, Češko, Madžarsko, Slovaško, Slovenijo, Hrvaško, Bivšo republiko Jugoslavijo, Romunijo, Bolgarijo, Belorusijo in Ukrajino.

V manj uspešnih tranzicijskih držav je siva ekonomija postala vse pomembnejša oz. narašča, medtem ko v razvitejših, kot so Poljska, Češka in Slovenija, pada.

Eno izmed vprašanj, ki se nam zastavlja, je, ali neformalne ekonomije negativno vplivajo na gospodarsko rast in s tem slabšajo ekonomski razvoj tranzicijskih držav (Wallace, Haerpfer, Latcheva, 2004, str. 21).

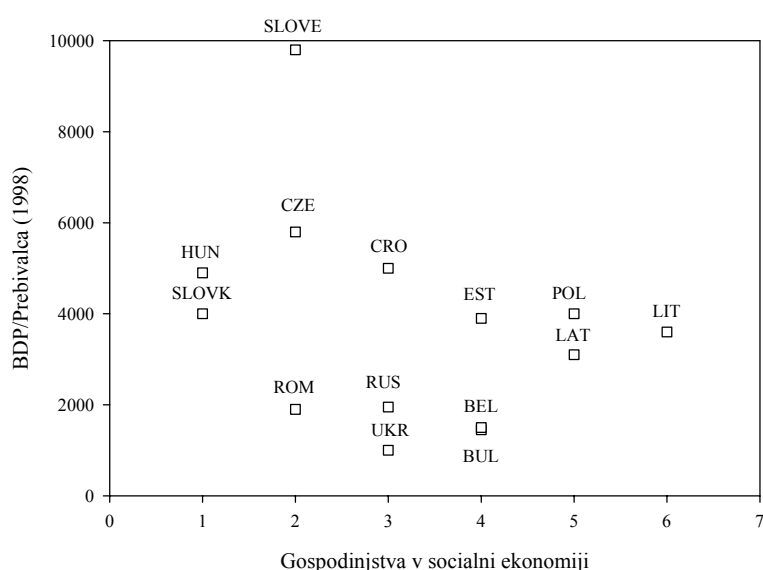
V raziskavo so bile vključene štiri oblike ekonomije, in sicer formalna ekonomija, »ekonomija gospodinjstev« (proizvodnja za domačo porabo), »socialna ekonomija« (odvisnost od uslug in pomoči sorodnikov in prijateljev) ter neformalna tržna ekonomija (motiv je profit, aktivnosti so enake kot v formalni tržni ekonomiji, vendar niso zajete v sistem nacionalnih računov) (Wallace, Haerpfer, Latcheva, 2004, str. 5).

Izsledki raziskave kažejo, da je število gospodinjstev v formalni ekonomiji večinoma povezano z višjo gospodarsko rastjo. Prav tako so gospodinjstva v socialni ekonomiji povezana z rastjo, vendar kljub temu ne tako močno. Število gospodinjstev v neformalni ekonomiji je malenkostno in negativno povezano z gospodarsko rastjo. Med ekonomijo gospodinjstev in gospodarsko

rastjo pa obstaja močna in negativna korelacija. Z drugimi besedami, gospodarska rast obstaja, ko se več gospodinjstev preseli v formalno ekonomijo, nižja gospodarska rast pa pomeni, da se več gospodinjstev preseli v ekonomijo gospodinjstev (Wallace, Haerpfer, Latcheva, 2004, str. 21).

Iz slike 11 vidimo negativno korelacijo med sodelovanjem v socialni ekonomiji in gospodarsko rastjo. Litva, Latvija in Poljska so imele najvišje število gospodinjstev v socialni ekonomiji in tudi relativno nizek BDP. Države z najnižjim številom gospodinjstev v socialni ekonomiji, to so Slovaška, Madžarska in Češka, pa so razpolagale z višjim BDP-jem (Wallace, Haerpfer, Latcheva, 2004, str. 22).

Slika 11: Gospodinjstva v socialni ekonomiji in gospodarska rast (leto 1998)

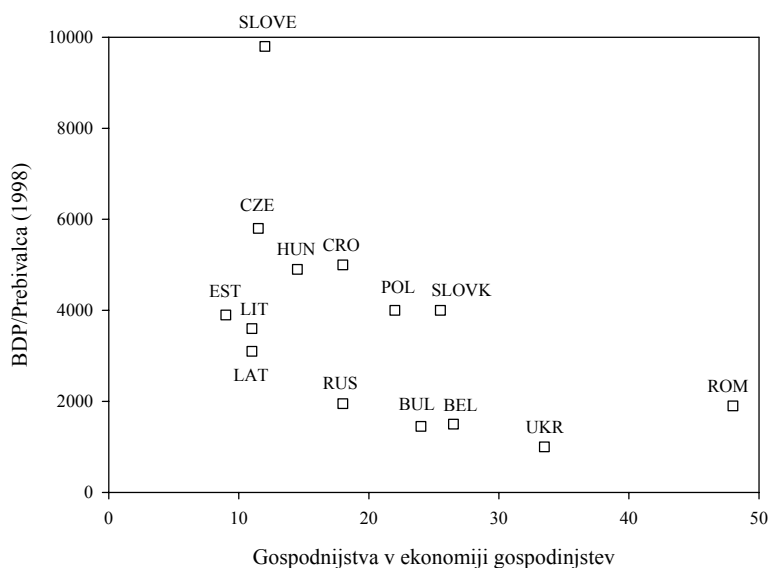
Legenda:

BEL-BELORUSIJA	EST-ESTONIJA	POL-POLJSKA	SLOVE- SLOVENIJA
BUL-BOLGARIJA	HUN- MADŽARSKA	ROM-ROMUNIJA	SLOVK- SLOVAŠKA
CRO-HRVAŠKA	LAT-LATVIJA	RUS-RUSIJA	UKR-UKRAJINA
CZE-ČEŠKA	LIT-LITVA		

Vir: Wallace, Haerpfer, Latcheva, 2004, str. 22.

Slika 12 na strani 36 prikazuje gospodinjstva v ekonomiji gospodinjstev in gospodarsko rast. Vidimo dva ekstrema: v prvem imata Romunija in Ukrajina široko število gospodinjstev v ekonomiji gospodinjstev in nizko gospodarsko rast, v drugem ekstremu pa so Češka, Estonija, Madžarska in Hrvaška z visokim BDP na prebivalca in nižjim številom gospodinjstev v ekonomiji gospodinjstev (Wallace, Haerpfer, Latcheva, 2004, str. 22).

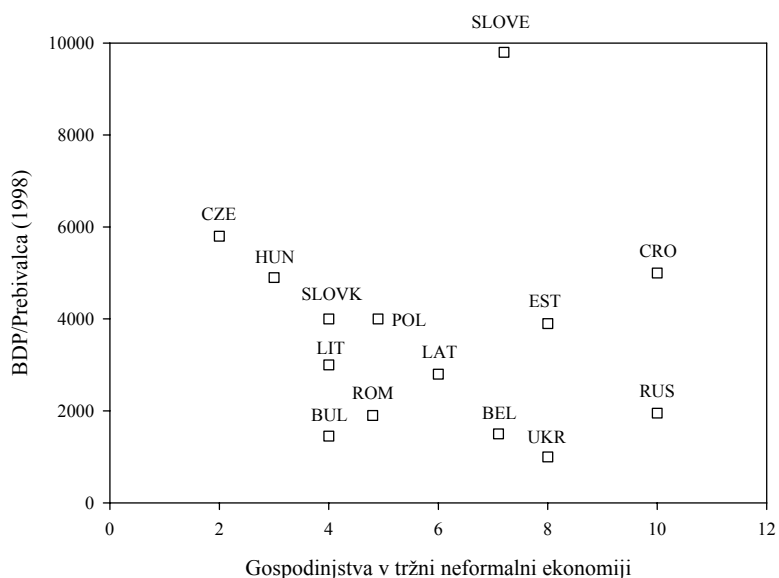
Slika 12: Gospodinjstva v ekonomiji gospodinjstev in gospodarska rast (leto 1998)

Vir: Wallace, Haerpfer, Latcheva, 2004, str. 23.

Na sliki 13 vidimo povezavo med neformalno ekonomijo in gospodarsko rastjo. Češka in Madžarska imata z višjim BDP-jem manj ljudi zaposlenih v neformalni ekonomiji. V nasprotju s tem imata Hrvaška in Estonija veliko ljudi v neformalni ekonomiji, vendar kljub temu relativno visoke gospodarske rasti. V Rusiji in Ukrajini pa je nizka gospodarska rast ob veliki stopnji neformalnega sektorja (Wallace, Haerpfer, Latcheva, 2004, str. 23).

Slika 13: Gospodinjstva v tržni neformalni ekonomiji in gospodarska rast (leto 1998)

Vir: Wallace, Haerpfer, Latcheva, 2004, str. 24.

Če na kratko povzamem, so dejstva naslednja:

- gospodarska rast je povezana z naraščanjem formalne ekonomije. Npr. Romunija in Ukrajina, kot revni državi, imata nizek BDP in manj ljudi zaposlenih v formalnem sektorju, v nasprotju s tem pa sta Češka in Madžarska kot bogatejši državi z več ljudi v formalnem sektorju (Wallace, Haerpfer, Latcheva, 2004, str. 24).
- neformalna ekonomija v obliki ekonomije gospodinjstev je najbolj negativno povezana z gospodarsko rastjo, torej višja ko je, nižja je gospodarska rast (Wallace, Haerpfer, Latcheva, 2004, str. 24).

4 SKLEP

Očitno je, da nam razpoložljiva teorija in empirični rezultati ne dajo enotnega odgovora na vprašanje o učinku sive ekonomije na gospodarstvo. Lahko bi rekli, da smo si enotni le v tem, da ni enostavnega in lahkega odgovora na vprašanje, ali negativni učinki sive ekonomije prevladajo nad njenimi koristmi za gospodarstvo, ali pa je ravno obratno. Nekateri zagovarjajo dejstvo, da siva ekonomija stimulira formalno ekonomijo, saj se novo ustvarjena dodana vrednost in dodatni zaslužek tako ali tako porabita v obdavčljivi formalni ekonomiji, posledica tega pa je višja gospodarska rast. Drugi vidik je na primer, da siva ekonomija s svojo dinamičnostjo in podjetniškim duhom vodi k večji konkurenci, učinkovitosti in ustvarjanju novih trgov, vse to pa zopet dobro vpliva na gospodarsko rast. Po drugi strani pa si sivi podjetniki zaradi omejenega dostopa do kapitala lahko privoščijo le manjše kratkoročne investicije in inovacij ne morejo uresničiti v takšni meri, kot bi si želeli. Brez potrebne inovativnosti podjetij, ki zagotavlja konkurenčnost države, pa si tudi zdravih stopenj gospodarske rasti ne moremo predstavljati.

Za države v razvoju lahko mogoče celo podamo razmeroma enoten odgovor, to je, da siva ekonomija negativno vpliva na gospodarsko rast. Za vse te države so značilni prekomerni davki in regulative. To pomeni, da višji, ko bodo davki in obsežnejše, ko bodo regulative, več bo podjetij, ki bodo rešitev našla v neregulirani neformalni dejavnosti, posledica tega pa bo nižja gospodarska rast.

Da je učinek sive ekonomije na gospodarsko rast v državah v razvoju lahko tudi pozitiven, kaže primer Kolumbije. Vendar ostaja dejstvo, da Kolumbijo še vedno uvrščamo v države v razvoju. Očitno vsi potenciali sive ekonomije zaradi nizke produktivnosti vendarle niso izkoriščeni, res pa je tudi, da je to država, kjer je še vedno močno prisoten kriminalni sektor. Kolumbija je tudi ena izmed prvih držav, ki se je začela ukvarjati s problemi in potenciali sive ekonomije, vendar žal zaradi pomanjkanja dolgoročne strategije razmeroma neuspešno.

Države v razvoju se bodo resnično morale spopasti s problemi sive ekonomije, ki je v teh državah prisotna v velikem obsegu in še naprej narašča. Ko bodo našle pravo strategijo in način, kako sivo ekonomijo vključiti v formalno, lahko pričakujejo, da se bo potem tudi njihovo gospodarstvo obrnilo v pravo smer.

Za tranzicijske države lahko rečemo, da je bila siva ekonomija upravičena na začetku tranzicijskega procesa. Ob veliki brezposelnosti je zagotavljala delo široki skupini ljudi, tako da večina ljudi v devetdesetih letih ni živela slabše kot v prejšnjih. S tem je siva ekonomija, tudi preko malih inovativnih podjetij, blagodejno vplivala na celotno gospodarstvo.

Na dolgi rok pa lahko rečemo, da siva ekonomija v tranzicijskih državah vendarle ne vpliva več pozitivno na gospodarsko rast. Državam, ki prihajajo na višjo razvojno točko oz. se približujejo razvitejšim državam, predstavlja siva ekonomija oviro pri njihovem nadaljnjem razvoju in lovljenju razkoraka do razvitih držav. Podobno kot države v razvoju, morajo svojo rešitev najti tudi tranzicijske države.

Za razvite države je argumentov, ki zagovarjajo pozitiven vpliv sive ekonomije na gospodarsko rast, morebiti celo več, kot pa tistih, ki pravijo, da je ta vpliv negativen. Vendar to ne pomeni, da bi morali zaradi tega sivo ekonomijo spodbujati. Ravno nasprotno, razvite države imajo na razpolago vsa sredstva, da najdejo prave rešitve, kako te skrite dejavnosti infiltrirati v uradno ekonomijo in s tem še povečati gospodarsko rast. Glede na to, da je v razvitih državah opaziti trend upadanja sive ekonomije, lahko predvidevamo, da nekatere države že uspešno uresničujejo prave ukrepe zmanjševanja teh aktivnosti.

Vsekakor pa je pomembno, da razlikujemo med sivo ekonomijo, ki pomaga revnejšim slojem prebivalstva v njihovem vsakdanjem boju za preživetje, in sivo ekonomijo, ki ima velike negativne eksternalije na celotno gospodarstvo. To razlikovanje je še posebej pomembno v situacijah, ko država zaradi pomanjkanja sredstev ne more prevzeti celotne odgovornosti za socialno podporo in uspešen razvoj. V tem primeru bi vsak nepremišljen poskus preprečitve neformalne dejavnosti lahko prinesel tveganje še večjega poglobljanja revščine. Vsaka država je specifična, zato bi, preden bi se lotila kakršnih koli ukrepov, morala sama najti odgovor na primerno politiko spopadanja s sivo ekonomijo, pri tem pa bi bilo dobro, da ne bi konkretno ogrozila blaginje ljudi ali po nepotrebnem zmanjšala bruto domačega proizvoda.

LITERATURA

1. Bajada Christopher, Schneider Friedrich: Size, causes and consequences of the underground economy. Aldershot : Ashgate Publishing Limited, 2005. 295 str.
2. Bovi Maurizio: The nature of the underground economy. Some evidence from OECD countries. Rome : Istituto di Studi e Analisi Economica, 2002. 22 str.
3. Dell'Anno Roberto, Gomez Miguel, Pardo Alanon Angel: Shadow economy in three very different Mediterranean countries: France, Spain and Greece. 31 str. [URL: <http://www.unisi.it/criss/download/meeting2004/papers/dellanno.pdf>], 10.11.2007.
4. Fidermuc Katarina: Davčna uprava v odločen spopad s sivo ekonomijo. Delo, Ljubljana, 31. avgust 2007, str. 10.
5. Fleming H. Matthew, Roman John, Farrell Graham: The shadow economy. 23 str. [URL: <http://www-staff.lboro.ac.uk/~ssgf/PDFs/Shadow%20Economy.pdf>], 15.11.2007.
6. Georgiou M. George: Measuring the size of the informal economy: a critical review. Nicosia : Economic research department Central bank of Cyprus, 2007. 46 str.
7. Gërxhani Klarita: The informal sector in developed and less developed countries. 38 str. [URL: <http://www.tinbergen.nl/discussionpapers/99083.pdf>], 3.10.2007.
8. Glas Miroslav: Prispевki k politični ekonomiji. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 1994. 33 str.
9. Grabowski Maciej: Informal labor market and informal economy during transition-the Polish perspective. 14 str. [URL: <http://www.csd.bg/news/bert/grabowski.pdf>], 20.4.2002.
10. Grah Matija: Brez računa, brez kesanja. Delo, Ljubljana, 5. december 2006, str. 24.
11. Heintz James, Pollin Robert: Informalization, economic growth and the challenge of creating viable labor standards in developing countries. Amherst : University of Massachusetts-Amherst, 2003. 22 str.
12. Loayza A. Norman: The economics of the informal sector. Washington : The World Bank, 1997. 51 str.
13. Loayza V. Norman, Oviedo Ana Maria, Serven Luis: The impact of regulation on growth and informality: cross-country evidence. Washington : The World Bank, 2005. 22 str.
14. Marc Alexandre, Kudatgobilik Zeynep: Poverty and informality in Southeast Europe. 22 str. [URL: http://www.csd.bg/news/bert/amzk_wb.PDF], april 2002.
15. Ott Katarina: Economic policy and unofficial economy in transition: the case of Croatia. Zagreb : Institute of public finance, 1998. 25 str.
16. Portes Alejandro, Haller William: The informal economy. 23 str. [URL: <http://rru.worldbank.org/Documents/PapersLinks/Informality/18-Smelser.pdf>], 5.8.2007.
17. Renooy Piet et al: The informal economy. 135 str. [URL: <http://www.unescap.org/stat/isie/Analysis/Informal-Economy-final-report.pdf>], 2.11.2004.
18. Ruli Genc: Characteristics of informal sector development in Albania. 9 str. [URL: <http://www.csd.bg/publications/infeconseeaccession/PART03.pdf>], 2.11.2007.

19. Schneider Friedrich, Enste H. Dominik: The shadow economy. Cambridge : The university of Cambridge, 2002. 222 str.
20. Schneider Friedrich, Hametner Bettina: The shadow economy in Colombia: size and effects on economic growth. Linz : Johannes Kepler University of Linz, Austria, 2007. 39 str.
21. Schneider Friedrich, Klinglmair Robert: Shadow economies around the world: what do we know?. Linz : Johannes Kepler University of Linz, Austria, 2004. 30 str.
22. Schneider Friedrich: Shadow economies and corruption all over the world: new estimates for 145 countries. Linz : Johannes Kepler University of Linz, Austria, 2007. 46 str.
23. Schneider Friedrich: Shadow economies of 145 countries all over the world: what do we really know. Basel : Center for Research in economics, management and the arts, 2005. 53 str.
24. Senjur Marjan: Razvojna ekonomika: teorije in politike gospodarske rasti in razvoja. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 2002. 732 str.
25. Shende N. Suresh: Informal economy. The special tax regime for small and micro business: design and implementation. 23 str. [URL: <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/un/unpan006632.pdf>], 20.10.2007.
26. Tedds Lindsay: The underground economy in Canada. Ontario : McMaster University, 2005. 28 str.
27. Wallace Claire, Haerper Christian, Latcheva Rossalina: The informal economy in East-Central Europe 1991-1998. Vienna : Institute for advanced studies, 2004. 57 str.
28. Zagoršek Hugo, Jaklič Marko: Slovenija v sivem: ali siva ekonomija ovira naš razvoj?. Sobotna priloga, Ljubljana, 9. november 2002, str. 10.
29. Zagoršek Hugo: Siva ekonomija: prijatelj ali sovražnik?. Sobotna priloga, Ljubljana, 14. september 2002, str. 12.

VIRI

1. Aneks 1: Role of the informal sector. Global Development Research Center (GDRC). 9 str. [URL: <http://www.gdrc.org/informal/annex1.pdf>], 13.9.2007.
2. Decent work and the informal economy. Geneva : International Labour Office, 2002. 129 str.
3. Knowledge Wharton. [URL: <http://www.altassets.com/casefor/countries/2002/nz2552.php>], 19.8.2002.

PRILOGE

Priloga 1: Povprečna velikost sive ekonomije v 37 afriških državah	2
Priloga 2: Povprečna velikost sive ekonomije v 28 azijskih državah	3
Priloga 3: Povprečna velikost sive ekonomije v 3 komunističnih državah.....	3
Priloga 4: Povprečna velikost sive ekonomije v 21 državah Srednje in Južne Amerike	4
Priloga 5: Povprečna velikost sive ekonomije v 25 tranzicijskih državah.....	5
Priloga 6: Povprečna velikost sive ekonomije v 21 OECD državah.....	6
Priloga 7: Siva ekonomija in gospodarska rast v državah v razvoju in razvitih državah.....	7

Priloga 1: Povprečna velikost sive ekonomije v 37 afriških državah

	Država	Siva ekonomija (v % BDP), MIMIC metoda in metoda povpraševanja po denarju				
		1999/00	2001/02	2002/03	2003/04	2004/05
1	Algeria	34,1	35,0	35,6	34,8	33,9
2	Angola	43,2	44,1	45,2	45,3	45,0
3	Benin	47,3	48,2	49,1	49,3	49,8
4	Botswana	33,4	33,9	34,6	34,2	33,8
5	Burkina Faso	41,4	42,6	43,3	43,8	43,1
6	Burundi	36,9	37,6	38,7	39,4	39,7
7	Cameroon	32,8	33,7	34,9	34,4	33,6
8	Central African Republic	44,3	45,4	46,1	46,3	46,9
9	Chad	46,2	47,1	48,0	48,4	47,8
10	Congo, Dem. Rep,	48,0	48,8	49,7	50,4	50,8
11	Republic of Congo	48,2	49,1	50,1	50,5	51,1
12	Cote d'Ivoire	43,2	44,3	45,2	45,4	44,7
13	Egypt, Arabian Republic	35,1	36,0	36,9	36,3	35,4
14	Ethiopia	40,3	41,4	42,1	42,7	42,0
15	Ghana	41,9	42,7	43,6	43,8	43,2
16	Guinea	39,6	40,8	41,3	41,7	41,0
17	Kenya	34,3	35,1	36,0	35,4	34,8
18	Lesotho	31,3	32,4	33,3	32,8	32,3
19	Madagascar	39,6	40,4	41,6	41,9	41,2
20	Malawi	40,3	41,2	42,1	42,7	41,9
21	Mali	42,3	43,9	44,7	44,0	43,2
22	Mauritania	36,1	37,2	38,0	37,4	36,8
23	Morocco	36,4	37,1	37,9	37,3	36,7
24	Mozambique	40,3	41,3	42,4	42,9	43,5
25	Namibia	31,4	32,6	33,4	33,0	32,4
26	Niger	41,9	42,6	43,8	44,1	44,2
27	Nigeria	57,9	58,6	59,4	59,6	59,5
28	Rwanda	40,3	41,4	42,2	42,4	41,6
29	Senegal	45,1	46,8	47,5	47,8	48,2
30	Sierra Leone	41,7	42,8	43,9	44,1	44,3
31	South Africa	28,4	29,1	29,5	29,0	28,2
32	Tanzania	58,3	59,4	60,2	59,1	58,2
33	Togo	35,1	39,2	40,4	40,6	39,4
34	Tunisia	38,4	39,1	39,9	39,4	38,3
35	Uganda	43,1	44,6	45,4	45,8	44,9
36	Zambia	48,9	49,7	50,8	50,2	49,3
37	Zimbabwe	59,4	61,0	63,2	63,9	64,6
Povprečje		41,3	42,3	43,2	43,2	42,8

Vir: Schneider, 2007, str. 15.

Priloga 2: Povprečna velikost sive ekonomije v 28 azijskih državah

	Država	Siva ekonomija (v % BDP), MIMIC metoda in metoda povpraševanja po denarju				
		1999/00	2001/02	2002/03	2003/04	2004/05
1	Bangladesh	35,6	36,5	37,7	38,3	38,0
2	Bhutan	29,4	30,5	31,7	32,7	33,1
3	Cambodia	50,1	51,3	52,4	52,9	52,2
4	Hong Kong, China	16,6	17,1	17,2	16,4	15,6
5	India	23,1	24,2	25,6	25,9	25,1
6	Indonesia	19,4	21,8	22,9	23,6	24,0
7	Iran, Islamic Republic	18,9	19,4	19,9	20,2	19,7
8	Israel	21,9	22,8	23,9	23,2	22,6
9	Jordan	19,4	20,5	21,6	21,2	20,4
10	Korea, Republic	27,5	28,1	28,8	28,2	27,6
11	Kuwait	20,1	20,7	21,6	21,2	20,7
12	Lebanon	34,1	35,6	36,2	36,5	37,1
13	Malaysia	31,1	31,6	32,2	32,0	31,4
14	Mongolia	18,4	19,6	20,4	20,6	21,2
15	Nepal	38,4	39,7	40,8	40,2	39,3
16	Oman	18,9	19,4	19,8	19,2	18,6
17	Pakistan	36,8	37,9	38,7	39,2	39,5
18	Papua New Guinea	36,1	37,3	38,6	38,0	37,3
19	Philippines	43,4	44,5	45,6	45,1	44,3
20	Saudi Arabia	18,4	19,1	19,7	19,3	18,4
21	Singapore	13,1	13,4	13,7	13,0	12,1
22	Sri Lanka	44,6	45,9	47,2	48,3	48,8
23	Syrian Arab Republic	19,3	20,4	21,6	21,7	21,2
24	Taiwan, China	25,4	26,6	27,7	27,0	26,3
25	Thailand	52,6	53,4	54,1	54,3	53,6
26	Turkey	32,1	33,2	34,3	33,9	33,2
27	United Arab Emirates	26,4	27,1	27,8	27,2	26,5
28	Yemen, Rep,	27,4	28,4	29,1	28,2	27,3
Povprečje		28,5	29,5	30,4	30,3	29,8

Vir: Schneider, 2007, str.17.

Priloga 3: Povprečna velikost sive ekonomije v 3 komunističnih državah

	Država	Siva ekonomija (v % BDP), MIMIC metoda in metoda povpraševanja po denarju				
		1999/00	2001/02	2002/03	2003/04	2004/05
1	China	13,1	14,4	15,6	16,1	16,6
2	Lao PDR	30,6	31,9	33,4	33,9	33,2
3	Vietnam	15,6	16,9	17,9	16,9	16,1
Povprečje		19,8	21,1	22,3	22,3	22,0

Vir: Schneider, 2007, str. 21.

Priloga 4: Povprečna velikost sive ekonomije v 21 državah Srednje in Južne Amerike

	Država	Siva ekonomija (v % BDP), MIMIC metoda in metoda povpraševanja po denarju				
		1999/00	2001/02	2002/03	2003/04	2004/05
1	Argentina	25,4	27,1	28,9	28,6	27,2
2	Bolivia	67,1	68,1	68,3	68,0	67,2
3	Brazil	39,8	40,9	42,3	42,6	41,8
4	Chile	19,8	20,3	20,9	20,3	19,4
5	Colombia	39,1	41,3	43,4	43,0	42,7
6	Costa Rica	26,2	27,0	27,8	27,1	26,3
7	Dominican Republic	32,1	33,4	34,1	34,4	34,8
8	Ecuador	34,4	35,1	36,7	36,1	35,2
9	El Salvador	46,3	47,1	48,3	48,1	47,2
10	Guatemala	51,5	51,9	52,4	51,1	50,3
11	Haiti	55,4	57,1	58,6	59,3	59,6
12	Honduras	49,6	50,8	51,6	50,8	49,3
13	Jamaica	36,4	37,8	38,9	39,2	38,4
14	Mexico	30,1	31,8	33,2	32,6	31,7
15	Nicaragua	45,2	46,9	48,2	48,8	48,1
16	Panama	64,1	65,1	65,3	64,1	62,2
17	Paraguay	27,4	29,2	31,4	32,4	33,1
18	Peru	59,9	60,3	60,9	59,1	58,2
19	Puerto Rico	28,4	29,4	30,7	29,6	28,2
20	Uruguay	51,1	51,4	51,9	50,8	49,2
21	Venezuela, RB	33,6	35,1	36,7	36,1	35,4
Povprečje		44,1	42,2	43,4	43,0	42,2

Vir: Schneider, 2007, str. 18.

Priloga 5: Povprečna velikost sive ekonomije v 25 tranzicijskih državah

	Država	Siva ekonomija (v % BDP), MIMIC metoda in metoda povpraševanja po denarju				
		1999/00	2001/02	2002/03	2003/04	2004/05
1	Albania	33,4	34,6	35,3	35,0	34,3
2	Armenia	46,3	47,8	49,1	48,4	47,6
3	Azerbajjan	60,6	61,1	61,3	60,8	59,4
4	Belarus	48,1	49,3	50,4	50,5	50,8
5	Bosnia and Herzegovina	34,1	35,4	36,7	36,2	35,3
6	Bulgaria	36,9	37,1	38,3	37,4	36,5
7	Croatia	33,4	34,2	35,4	34,7	34,1
8	Czech Republic	19,1	19,6	20,1	19,2	18,3
9	Estonia	38,4	39,2	40,1	39,1	38,2
10	Georgia	67,3	67,6	68,0	67,3	66,4
11	Hungary	25,1	25,7	26,2	25,3	24,3
12	Kazakhstan	43,2	44,1	45,2	45,4	44,6
13	Kyrgyz Republic	39,8	40,3	41,2	41,4	40,6
14	Latvia	39,9	40,7	41,3	40,4	39,4
15	Lithuania	30,3	31,4	32,6	31,3	30,2
16	Macedonia, FYR	34,1	35,1	36,3	36,8	36,9
17	Moldova	45,1	47,3	49,4	49,5	49,1
18	Poland	27,6	28,2	28,9	28,2	27,3
19	Romania	34,4	36,1	37,4	36,2	35,4
20	Russian Federation	46,1	47,5	48,7	48,2	47,3
21	Serbia and Montenegro	36,4	37,3	39,1	38,2	37,3
22	Slovak Republic	18,9	19,3	20,2	19,1	18,2
23	Slovenia	27,1	28,3	29,4	28,2	27,3
24	Ukraine	52,2	53,6	54,7	45,9	55,3
25	Uzbekistan	34,1	35,7	37,2	36,3	35,4
Povprečje		38,1	39,1	40,1	39,5	38,8

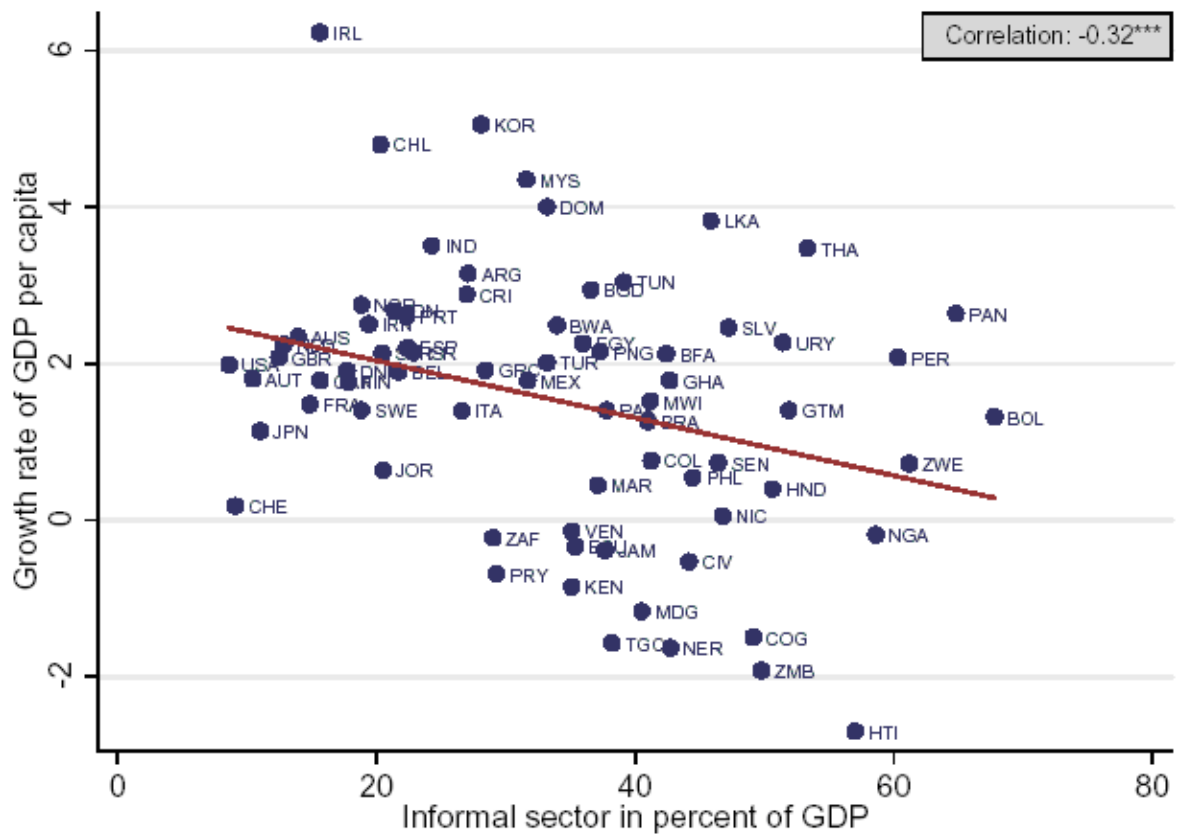
Vir: Schneider, 2007, str. 19.

Priloga 6: Povprečna velikost sive ekonomije v 21 OECD državah

	Država	Siva ekonomija (v % BDP), MIMIC metoda in metoda povpraševanja po denarju				
		1999/00	2001/02	2002/03	2003/04	2004/05
1	Australia	14,3	14,1	13,5	13,1	12,8
2	Austria	9,8	10,6	10,9	10,1	9,3
3	Belgium	22,2	22,0	21,0	20,4	19,6
4	Canada	16,0	15,8	15,2	14,8	14,1
5	Denmark	18,0	17,9	17,3	16,7	16,1
6	Finland	18,1	18,0	17,4	16,4	15,8
7	France	15,2	15,0	14,5	13,8	13,2
8	Germany	16,0	16,3	16,8	16,1	15,3
9	Greece	28,7	28,5	28,2	27,4	26,3
10	Ireland	15,9	15,7	15,3	14,8	14,1
11	Italy	27,1	27,0	25,7	24,8	23,2
12	Japan	11,2	11,1	10,8	9,4	8,8
13	Netherlands	13,1	13,0	12,6	12,0	11,1
14	New Zealand	12,8	12,6	12,3	11,6	10,9
15	Norway	19,1	19,0	18,4	17,6	16,8
16	Portugal	22,7	22,5	21,9	21,1	20,4
17	Spain	22,7	22,5	22,0	21,2	20,5
18	Sweden	19,2	19,1	18,3	17,2	16,3
19	Switzerland	8,6	9,4	9,4	9,0	8,5
20	United Kingdom	12,7	12,5	12,2	11,7	10,3
21	United States	8,7	8,7	8,4	8,2	7,9
Povprečje		16,8	16,7	16,3	15,6	14,8

Vir: Schneider, 2007, str. 20.

Priloga 7: Siva ekonomija in gospodarska rast v državah v razvoju in razvitih državah

Vir: Loayza, Oviedo, Servén, 2005, str.19 .